

Primerjalna analiza

- > evropske zakonodaje na področju istospolnih partnerskih skupnosti:
- >> STANJE V EVROPI IN EVROPSKI UNIJI IN V SLOVENIJI

Tatjana Greif, Nataša Velikonja

Objavljeno besedilo je del raziskave, izvedene s podporo MDDSZ RS. Predmet raziskovalne naloge je primerjalna analiza s področja pravne ureditve življenjskih skupnosti istospolno usmerjenih oseb, t.j. pravnih posledic in obsega pravic ter dolžnosti, ki izhajajo iz registracije istospolnega partnerstva v različnih državah Evrope oz. Evropske unije, obenem pa tudi definiranje stopnje interesa po pravnem urejanju istospolnih partnerstev v RS. Primerjalna analiza bo nudila sistematično bazo podatkov na tem področju in osnovo za del pristojnih državnih služb in ostalih interesentov.¹

V besedilu so zaradi enostavnejšega pristopa večinoma uporabljena poimenovanja, vezana na moški spol. Vsa poimenovanja, vezana na moški slovnični spol, enakopravno veljajo tudi za ženski spol.

< 1

¹ Elaborat je omogočila finančna podpora MDDSZ RS. Za pomoč pri anketni raziskavi se zahvaljujemo Matjažu Ahacu in agenciji Di@log, Urški Sterle, Alešu Pečniku, kluboma Monokel in Tiffany ter vsem anketirancem in anketirankam.

I. Uvod

V prvih desetletjih modernega gibanja za pravice gejev in lezbijk, v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja, samo zakonsko priznavanje istospolnih partnerskih skupnosti še ni bilo del agende zahodnih demokracij. Še v sedemdesetih letih je večina aktivističnih prizadevanj lezbičnih in gejevskih organizacij potekala na ravni zahtev po individualnih pravicah, pravici do svobodne izbire seksualne orientacije in življenjskega stila, zahtev po odpravi kriminalizacije homoseksualnosti in drugih. Šele ko so bili ti cilji doseženi, se je v osemdesetih in zgodnjih devetdesetih letih težišče aktivističnih prizadevanj premaknilo z nivoja individualnih pravic istospolno usmerjenih oseb na nivo enakopravnosti posameznika v razmerju do življenjskega partnerja ali partnerice, t.j. na področje formalne zakonske ureditve partnerskih razmerij.

Konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let 20. stoletja so partnerske pravice postale vroča politična in pravna tema zlasti zaradi dveh odmevnih dogodkov: uvedbe institucije t.i. registriranega partnerstva na Danskem leta 1989 ter zgodovinske rabsodbe havajskega ustavnega sodišča, ki je leta 1993 ugotovilo, da je odrekanje pravice do sklenitve zakonske zveze istospolnim parom *prima facie* diskriminacija na osnovi spola, ki je v nasprotju z ustavo. Vse do danes se je zvrstilo veliko število sodnih primerov iz nacionalne ter internacionalne sodne prakse ter teoretičnih in praktičnih zahtev po legalizaciji istospolnih partnerstev.

Sodobne liberalne ustavne demokracije obravnavajo zahteve LGBT² organizacij kot zahteve po ureničenju temeljnih ustavnih pravic, pogojenih s spoštovanjem človekovih pravic in načeli pravičnosti. Pri tem sta ključna dva argumenta: argument sklicevanja na temeljne človekove svoboščine ter argument enake obravnave oz. pravica vsakega posameznika do pravične obravnave. Kot ovire delujejo negativni in razvojno zaviralni družbeni pojavi, kot so heteronormativnost, seksizem, spolni in seksualni predsodki, homofobija. Vse te pogosto ustvarja pravni sistem.

Vprašanje legalizacije istospolnih partnerstev je vprašanje o tem, ali je zakonodajalec pripravljen sprejeti obstoječa družbena dejstva. Trajna in stabilna razmerja vzajemne podpore med osebama istega spola obstajajo in so - zgodovinsko gledano - obstajala v predhodnih obdobjih družbenega obstoja. Ključno je, kdaj in v kakšnem obsegu zakonski sistem prepozna specifično družbeno stanje - denimo obstoj, veljavnost in legitimnost istospolnih partnerskih skupnosti.

Človekove pravice in svoboščine imajo - kot ustavni argument - normativno moč, ki nalaga državi odgovornost doseganja utemeljitve obstoječih potreb prebivalstva ter doseganja družbenega konsenza. Argumenti novega naravnega prava so v tem pogledu v celoti neadekvatni.

I. 1. Forma zakonske regulacije istospolnih partnerskih skupnosti

Zakonska regulacija istospolnih partnerstev privzema v državah zahodne Evrope tri osnovne oblike: **zakonsko zvezo**, **registrirano partnersko skupnost** in **ne-registrirano partnerstvo** (*de facto* kohabitacija, skupno gospodinjstvo). Osebe, živeče v istospolnem partnerskem razmerju, lahko na različne načine uradno overijo obstoj življenjske skupnosti in tako obojestransko zaščitijo interese, pa tudi interese v razmerju do tretje strani.

Večina zahodnih držav je zaznala potrebo po ureditvi pravno-premoženjskih razmerij neporočenih partnerjev in ostalih oblik življenjskih skupnosti. Po določenem obdobju skupnega bivanja se v trajnejših, pravno neformaliziranih življenjskih skupnostih pojavi problem vzajemne ureditve materialno-socialnega razmerja med partnerjema, njunega razmerja do tretje strani, zlasti v primeru razpada ali prenehanja razmerja pa se pojavi problem zaščite ekonomsko šibkejših členov skupnosti. Drugi razlog zakonske ureditve na tem področju je zagotavljanje enakosti pred zakonom, enako-pravnega zakonskega položaja in spoštovanje človekovih pravic ter svoboščin istospolno usmerjenih državljanov in državljanek.

Partnerske skupnosti, ki so izven okvira zakonske zveze - ne glede na spolno sestavo - so bile v evropski družbi dolgo predmet družbene stigmatizacije. V odnosu do neporočenih parov nasprotnega spola je bil viden postopen premik trdne '*moralne*' obsodbe kohabitacije izven zakonske zveze: od '*prešuštva*', preko pozicije relativne tolerance, do družbenega sprejemanja. Upad socialne distance do izven-zakonskih skupnosti je povezan z legalizacijo oz. ustrezno pravno ureditvijo na tem področju. Analogni proces je mogoče identificirati tudi na področju uvajanja zakonske zaščite istospolnih zvez.

Zakonska zveza istospolnih partnerjev ali partnerk se tam, kjer to zakonsko institucijo poznajo (to sta danes v Evropi Nizozemska in Belgija), v obsegu pravic in dolžnosti zakoncev ne razlikuje od

zakonske zveze med moškim in žensko. Značilno je, da zakonska zveza, ki je tradicionalni mehanizem zakonskega reguliranja partnerskih odnosov, podeljuje pravice zakoncema (zakonskima partnerjema) ter ima pravne posledice tudi za razmerje do tretje strani. Zakonska zveza celostno odpravlja separaten in neenak zakonski in družbeni status registriranega partnerstva.

Registrirano partnerstvo je institucija, ki v primeru gejev in lezbijk nadomešča institucijo zakonske zveze. Gre za status, ki je delno primerljiv z zakonsko zvezo, hkrati pa je pravno formalno razločno distanciran od nje. Naziv zakona poudarja civilni vidik zveze.

S tovrstno legalizacijo partnerskega odnosa je partnerjema ali partnerkama formalno zagotovljen določen sistem vzajemnih pravic in dolžnosti, ki jima, dokler je njuno medsebojno razmerje v neformalni obliki, ni dostopen. Registrirano partnerstvo jamči večino pravic, ki izhajajo iz zakonske zveze, z izjemo določenih starševskih in posvojiteljskih pravic. Partnerja ali partnerici vzpostavita s tem bilateralnim aktom, nadomestkom zakonske zveze, formalno pravni okvir, ki jima omogoča omejen dostop oziroma delno konzumiranje korpusa državljskih pravic. Tako kot zakonska zveza ima tudi registrirano partnerstvo pravne posledice za oba partnerja ali partnerici, pa tudi za tretjo stran.

Registrirano partnerstvo ne ščiti interesov partnerjev istega spola v enaki meri, kot to zagotavlja zakonska zveza. Osebe, ki želijo skleniti registrirano partnerstvo, po trenutnem pravnem položaju z enostransko ali recipročno izjavo volje ne morejo urediti razmerij na različnih področjih. Registrirani partnerji se lahko z oporočno ali dedno pogodbo imenujejo za dediče, vendar možnost oporočne ureditve ali ureditve z dedno pogodbo ne daje polnovrednega nadomestila. Registriranim partnerjem ne pripada pravica do informacij o zdravstvenem stanju partnerja, pravica do obiska v bolnišnici, bolniški dopust za nego otroka, pravica do zavrnitve pričevanja proti partnerju pred sodiščem itd. Tudi v okviru zasebnega mednarodnega prava obstajajo določene razlike med zakonsko zvezo in registriranim partnerstvom. Registrirano partnerstvo zato vsebuje elemente diskriminacije, saj vzpostavlja razlike (različno obravnavo) med državljani na osnovi spola in spolne usmerjenosti, t.j. na osnovi osebnih okoliščin posameznika ali posameznice.

< 3

Institucijo registriranega partnerstva poznajo Danska, Švedska, Norveška, Islandija, Nizozemska, Nemčija in Finska. Registrirano partnerstvo je v večini držav zakonska rešitev, ki se nanaša zgolj na reguliranje istospolnih partnerskih skupnosti, razen na Nizozemskem, kjer je odprto tudi za partnerje nasprotnega spola.

Registrirano partnerstvo meddržavno vzajemno priznavajo Danska, Švedska, Norveška in Islandija, ki so zato sklenile medsebojni sporazum. Po ocenah je doslej v Evropi pridobilo civilni status registriranih partnerjev oz. partneric okrog 30.000 oseb. Po začetnem intenzivnejšem obdobju se je v vseh državah število stabiliziralo. V vseh državah, razen na Islandiji, se je pokazalo, da se za to institucijo odločajo moški pogostejše kot ženske, v zadnjih letih pa se stanje spolno uravnoveša.

Evropska komisija je v predlogu *Family Reunion Directive* predvidela posebno določilo za registrirane partnerje; po tem določilu naj bi tudi državljani tretjih držav, ki legalno prebivajo v EU, pridobili pravico do združitve z družinskimi člani (državljeni tretjih držav).³ To kaže na možnost, da bi registrirano partnerstvo lahko bilo uvedeno kot poseben status znotraj pravnega instrumentarija EU.

4 Registrirano partnerstvo tudi za osebe nasprotnega spola pozna zaenkrat le Nizozemska.

5 Zanimivo je, da je bila v originalnem predlogu zakona iz leta 1993 zavrnjena možnost za heteroseksualne pare. Po nastopu pravnomočnosti tega zakona (1998) se je v prvih šestih mesecih na Nizozemskem registriralo skupno 2655 parov, od tega 1814 homoseksualnih in 841 heteroseksualnih.

6 C. Forder & S.H. Lombardo (1999), Civil Law Aspects of Emerging Forms of Registered Partnerships. Report for the 5th European Conference on Family Law, Hague 15.-16.3.1999 (referat); C. Forder (R)evolution in Family Law relationships, The Maastricht Journal of the European and Comparative Law; C. Forder (2000), Models of Domestic Partnership Laws: The Field of Choice.

4 >

Canadian Journal of Family Law.

7 M. Končina Petermel (1993), Država, družina, istospolne skupnosti in pravo, Pravniki let. 48.

8 B. Lešnik (1995), Mitologija družine in spolna usmerjenost v političnem boju. V: Družine: različne - enakopravne (ur. T.Rener, V.Potočnik, V. Kozmik). Ljubljana: Vitrum; T. Rener (1995), Ideologija krize. V: Družine: različne - enakopravne (ur. T.Rener, V.Potočnik, V. Kozmik). Ljubljana: Vitrum.

▼ **Ne-registrirano partnerstvo** (kohabitacija; skupno življenje ali skupno gospodinjstvo) je posebna oblika urejanja pravnih razmerij v skupnostih de facto kohabitacije. Kohabitacija odpira določene omejene možnosti ureditve skupnega življenja za različne oblike razširjene družine ali sobivanja (sorodniki, družinski člani, ne-sorodniki, sostanovalci, življenjski partnerji itd.). Temelji na načelu vzajemnosti, solidarnosti in medsebojni pomoči (in ne vključuje nujno partnerskega oz. seksualnega razmerja). Registrirano partnerstvo (in istospolna zakonska zveza) pa je razmerje, ki temelji tudi na seksualnem razmerju med odraslima osebama istega spola.⁴ Kohabitacija nima pravnih posledic za tretjo stran; civilni status (stan) partnerjev je 'samski'. Kohabitacijo zakonsko omogočajo osebam istega (in različnega) spola v Franciji, Belgiji in na Portugalskem.

Terminologija, pogoji, obseg in pravne posledice zakonsko podeljenih pravic se od države do države razlikujejo. Nizozemski zakon o registrirani skupnosti se tehnično razlikuje od danskega, norveškega, švedskega ali islandskega; slednji so relativno kratki in preprosto navajajo, da imata partnerja oz. partnerici enake pravice kot zakonca, medtem ko je nizozemski zakon - ki sicer omogoča registracijo tako homoseksualnim kot heteroseksualnim parom⁵ - opremljen s številnimi amandmaji, ki ločeno razlagajo posamezne pravice. Raznolika je tudi terminologija; francoski *PaCS* ali nemški *Lebenspartnerschaftsgesetz* ne sledita terminologiji registriranega partnerstva, čeprav vsebinsko sodita v njegov okvir.⁶ V večini držav, ki poznajo institut registriranega partnerstva, se zastavlja problem njegovega uveljavljanja po načelu enake obravnave istospolnih in raznospolnih parov; opomniti velja, da sleherna razlika med registriranim partnerstvom in zakonsko zvezo terja utemeljeno razlago.

Vsako partnersko razmerje je, ne glede na spolno sestavo, družbi koristno, saj partnerja znotraj njega zadovoljujeta medsebojne potrebe, ki bi sicer bremenile družbo.⁷ Pri partnerski skupnosti, poroki in družini je treba ločevati med simbolnim statusom na eni ter formalizirano vzajemno pogodbo, ki temelji na zakonsko določenih obveznostih in pravicah članov, na drugi strani.⁸

Lezbijke in geji, ki živijo v trajnih partnerskih skupnostih, so v primerjavi z ostalimi državljani in raznospolnimi pari ter družinami v okrnjenem, neenakopravnem položaju; govorimo o nepopolnem, delnem ali drugorazrednem državljanstvu. Družbena realnost neizpodbitno kaže na obstoj stabilnih življenjskih zvez med lezbijkami in geji; tovrstna razmerja terjajo ustrezno zakonsko obravnavo.

I. 2. Zgodovina prizadevanj za uzakonitev istospolnih partnerskih skupnosti

Nesorazmerje med zakonodajo in družbenimi potrebami so glede istospolno usmerjene populacije prve zaznale skandinavske države, ki so že v osemdesetih letih začele uvajati proti-diskriminacijsko in zaščitno politiko do gejev in lezbijk ter uvedle pravno podlago za zaščito istospolnih partnerskih skupnosti, in sicer sprva v obliki zakona o kohabitaciji istospolnih oseb, kasneje pa s podelitvijo ekvivalenta zakonski zvezi (registriranim partnerstvom).

Leta 1978 so možnost podelitve pravice do sklenitve zakonske zveze (poroke) istospolnim parom prvič v novejši zgodovini obravnavali na Švedskem, a je bila zaradi 'grožnje' tradicionalni heteroseksualni poroki opuščena. Zaradi pritiskov gejevskega in lezbičnega gibanja se je vprašanje ponovno aktualiziralo leta 1996 na Nizozemskem. Leta 1998 je bil nizozemskemu parlamentu pred-

▼ stavljen zakonski predlog za istospolno zakonsko zvezo. Predlog zakona, objavljen leta 1999, je predvidel dve možnosti: sklenitev zakonske zveze med osebama istega spola ali konverzijo registriranega istospolnega partnerstva v poroko in obratno. 80 % nizozemskih registriranih parov se je izreklo, da bi svoje skupnosti preoblikovali v zakonsko zvezo, če bi to bilo možno.

Do danes so okvir, ki uzakonja zakonsko zvezo med osebami istega spola, ekvivalent zakonske zveze, sistem kohabitacije ali tistega, ki omogoča izbiro med vsemi možnostmi, uvedle številne evropske države: Danska, Švedska, Norveška, Nizozemska, Islandija, Francija, Nemčija, Portugalska, Belgija, Finska, Madžarska, Hrvaška, pa tudi ZDA (Kalifornija, Havaji, Vermont) in Kanada (Britanska Kolumbija, Ontario, Quebec), kakor tudi nekatere južnoameriške države. Proces legalizacije istospolnih partnerstev je stekel tudi v državah bivšega vzhodnega bloka (Latvija, Češka, Slovaška idr.).

I. 3. Evropska unija in partnerske pravice istospolno usmerjenih oseb

Pričujoča raziskava je pokazala, da obstaja visoka stopnja dinamike na področju zakonskega urejanja istospolnih partnerskih skupnosti v državah članicah Evropske unije (EU), kakor tudi v državah pristopnicah. Reakcije v kontekstu prava Skupnosti so bile, v nasprotju z rešitvami znotraj posameznih držav članic, relativno počasne. Primerov, ko bi krovna EU zakonodaja priznavala partnerja, ki ni zakonec, skoraj ni. Izjema je razširitev koncepta partnerstva v *Temporary Protection Directive* iz leta 2001.⁹ Po tej direktivi je partner lahko zakonec ali neporočeni partner. Podobno velja tudi za letos sprejeto *direktivo o pogojih za pridobitev azila* ter *direktivo o prostem gibanju v EU*, ki obravnavata neporočene partnerje in partnerke kot družinske člane.¹⁰

< 5

Širitev EU ter naraščanje njene vloge časovno sovpadata s procesom zakonskih reform družinskega prava v več evropskih državah. Uskladitev različnih pristopov nacionalnih praks po načelu vključevalnosti predstavlja velik izziv. Vendar pravo Skupnosti trenutno ne ščiti oseb v registriranem partnerstvu ali drugih legalnih oblikah partnerstev oz. tistih parov nasprotnega ali istega spola, ki živijo v trajnih življenjskih zvezah. To dejstvo je nedopustno iz več razlogov:

a) Pravica do spoštovanja družinskega življenja

Ta pravica je določena z evropsko Konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin in z evropsko Listino človekovih pravic. Strasbourško Sodišče za človekove pravice kaže v zadnjih letih povečano pripravljenost reševati primere s tega področja. Večkrat je ugotovilo, da imajo neporočeni pari isto pravico do družinskega življenja kot neporočeni, česar pa jim zakonodaja ali praksa pogosto ne jamčita. Te pravice ni mogoče omejevati zgolj na zakonce.

b) Pravica ne biti diskriminiran

S tem, ko se pravice posameznika postavljajo v odvisnost od zakonske zveze, se izvaja diskriminacija na osnovi spola, seksualne usmerjenosti in spolne identitete.

c) Svoboda gibanja

Pomanjkanje formalne ureditve neporočenih partnerstev znotraj EU zakonodaje predstavlja oviro za prosto gibanje ljudi.

11 Uporabljene so angleške, nemške ali francoske jezikovne različice obravnavanih zakonov, v primerih, da prevodi niso na voljo, pa so bili uporabljeni sekundarni viri. Posamezne države si sledijo v kronološkem zaporedju uvajanja zakonskih sprememb na področju istospolnih partnerskih razmerij.

12 Registered partnership act (Lov om registreret partnerskab), Law no. 372, 7. June 1989.

13 I. Lund-Andersen (2001), The Danish Registered Partnership Act, 1989: Has the Act meant a Change in Attitudes? V: R.Wintemute; M. Andenaes (ed.). Legal recognition of same-sex partnerships. Oxford & Portland: Hart Publishing; S. Jenssen (1998), Denmark. V: Equality for lesbians and gay men. Brussels: ILGA-Europe; Y. Merin (2002), Equality for same-sex couples. The legal recognition of gay partnerships in Europe and the United states. Chicago & London: University of Chicago Press.

Pravo Skupnosti bi moralo v bodoče s kratkoročnimi ali vsaj srednjeročnimi ukrepi zagotoviti vzajemno priznavanje partnerstev med državami znotraj EU ter v odnosu s tretjimi državami, kakor tudi oblikovanje mehanizmov za koordinacijo različnih, že obstoječih statusov (to ne pomeni harmonizacije zakonov različnih držav, ampak možnost konverzije ali nadgraditve ene oblike zakona v drugo, če je to potrebno).

II. Zakoni, ki urejajo istospolna partnerstva v Evropi in Evropski uniji¹¹

Zakonska zveza	Registrirano partnerstvo	Ne-registrirano partnerstvo
		(<i>de facto</i> kohabitacija)
Nizozemska	Danska (Grenlandija)	Francija
Belgija	Švedska	Portugalska
	Norveška	Belgija
	Islandija	
	Nizozemska	
	Nemčija	
	Finska	

Tabela 1: Vrsta pravne ureditve partnerskih skupnosti med osebama istega spola v Evropski uniji, na Norveškem in Islandiji.

II. 1. Danska

Javna razprava okrog ureditve istospolnih zvez se je na Danskem začela že v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je bil vložen prvi zakonski predlog (ki je predvideval spremembo v okviru zakona o zakonski zvezi). Nevladna organizacija *LBL* (danska nacionalna zveza lezbijk in gejev) je že v sedemdesetih letih razvijala strategije, leta 1984 pa stopnjevala politični pritisk in vložila pobudo za legalizacijo istospolnih partnerstev. Predstavnik te organizacije sta sodelovala pri pripravi zakona, predlog zakona so v parlament vložile opozicijske stranke.

Danski parlament (folketing) je 26. maja 1989 sprejel **Zakon o registriranem partnerstvu** (*Lov om registreret partnerskab / Registered Partnership Act*),¹² ki je stopil v veljavo 1. oktobra istega leta.¹³ Zakon se uporablja izključno za skupnosti istega spola, naziv zakona poudarja civilni vidik zveze. Danska je tako leta 1989 postala prva država na svetu, ki je v okvir družinskega prava vgradila možnost pravne regulacije za istospolne pare. Zakon o registriranem partnerstvu velja tudi na Grenlandiji, ki ga je uvedla sedem let za matično Dansko.

Zakon vsebuje sedem členov. 1. člen navaja, da lahko osebi istega spola zahtevata registracijo skupnosti. Člen 2 navaja ustrezne dele zakona o zakonski zvezi, ki se uporabljajo za zakon o registrirani skupnosti. Člena 3 in 4 navajata tiste člene zakona o zakonski zvezi, ki izrecno ne veljajo za registrirano skupnost. Člen 5 določa način prenehanja registrirane skupnosti. Člena 6 in 7 določata časovni nastop in veljavnost zakona.

14 Y. Merin (2002), op. cit. zgoraj.

15 Lov om registrert partnerskap, 30 april 1993, no. 40.

▼ Za registrirana partnerja velja večina enakih pravic, kot po zakonu o zakonski zvezi, in sicer: enake pokojninske in zavarovalne pravice, vzajemno vzdrževanje, davčne ugodnosti (prenos davka), avtomatične dedne pravice, znižan davek na dediščino, pravica do nerazdeljene posesti, pravica do pomoči na sodišču ob ločitvi. Za registracijo istospolnega partnerstva se analogno uporabljajo postopki za sklenitev civilnega dela poroke.

Registrirana skupnost ni imela v izvorni različici zakona nobenih posledic glede otrok (ni bilo pravice do vzajemne posvojitve in skrbništva), ravno tako ni omogočala pravice do cerkvene poroke (*Danska luteranska cerkev*). Od leta 1999 je registriranim partnerjem dovoljeno posvojiti otroka drugega partnerja (razen, če je otrok posvojen iz tujine). Oba partnerja imata lahko tudi skupno skrbništvo nad otrokom. Od leta 1997 je odločitev o cerkvenem blagoslovu istospolnih parov prepuščena v individualno presojo duhovnika.

Pogoj za sklenitev registriranega partnerstva je po prvotni različici zakona o registriranem partnerstvu terjal, da ima vsaj eden od partnerjev dansko državljanstvo in stalno bivališče na Danskem. Leta 1999 so ta pogoj omilili; osebi, ki nimata danskega državljanstva, se lahko registrirata, če sta pred tem živeli na Danskem vsaj dve leti. Registrirano partnerstvo velja na Danskem ter v državah, s katerimi je Danska sklenila bilateralni dogovor; državljani Norveške, Švedske in Islandije uživajo enak status kot Danci, ker so njihovi zakoni podobni danskemu. V primeru ostalih držav (npr. Nizozemske), ki imajo prav tako podobne zakone, pravosodni minister odloči, ali se njihovo državljanstvo obravnava enako kot državljanstvo Danske.

< 7

Glavni cilj legalizacije istospolnih partnerskih skupnosti je bil političen: edini način za doseganje polnega družbenega sprejemanja gejev in lezbijk so oblasti videle v podelitvi skoraj enakih pravic kot poročenim parom. Zakonodaja je bila uporabljena kot instrument spreminjanja družbenega odnosa do istospolne usmerjenosti. Po štirinajstih letih od uvedbe zakona strokovnjaki opozarjajo, da je bil vpliv zakonodaje pozitiven, zlasti upoštevajoč izboljšave glede starševskih pravic in cerkvenih obredov, ki odražajo bistveno večjo družbeno sprejemljivost.

Na Danskem je bilo med leti 1990 in 1998 sklenjenih okrog 4400 registriranih partnerstev. V zadnjih letih narašča delež ženskih partnerstev ter partnerstev, ki vključujejo otroke. Kljub predsodkom, da so homoseksualna razmerja kratkotrajna, statistika na Danskem kaže, da je delež ločitev pri istospolnih partnerjih nižji kakor pri heteroseksualnih zakoncih. Med oktobrom 1989 in januarjem 1996 je bilo razvezanih 10 % gej moških (v primerjavi s 14 % heteroseksualnih moških) ter 15 % lezbijk (v primerjavi z 19 % heteroseksualnih žensk).¹⁴

II. 2. Norveška

Leta 1993 so na Norveškem sprejeli **Zakon o registriranem partnerstvu** (*Lov om registrert partnerskap / Law on registered partnerships*).¹⁵ Zgledoval se je po danskem modelu, v veljavo pa je stopil avgusta 1993. Pogoji in postopek sklenitve registriranega partnerstva so analogni postopku in pogojem civilnega dela poroke. V primeru, da eden od partnerjev že ima otroka, se vzpostavi razmerje mačeha/očim - pastorek/pastorka (veljajo odločbe socialnega skrbstva, odločbe o pomoči otroku in Zakon o skupnih priimkih).

16 H. Ytterberg (2001), *From society's point of view, cohabitation between two persons of same sex is a perfectly acceptable form of family life: a Swedish story of love and legislation*. V: R. Wintemute; M. Andenaes (ed.). *Legal recognition of same-sex partnerships*. Oxford & Portland: Hart Publishing; B. Skolander (1998), *Sweden*. V: *Equality for lesbians and gay men*. Brussels: ILGA-Europe.

17 *Homosexual Cohabitees Act* (Lag om homosexuella sambor), SFS 1987: 813.

l. poglavje norveškega zakona o registriranem partnerstvu določa, da se lahko registrirajo pari istega spola, iz česar izhajajo pravne posledice, kakor jih določa zakon. Pogoji za sklenitev registriranega partnerstva so isti kot pogoji za sklenitev zakonske zveze, sklenitev ni možna, če že obstaja veljavno partnerstvo ali zakonska zveza (pogl. 2), z izjemo poglavij 2 in 3 zakona o zakonski zvezi. Pogoj za sklenitev partnerstva je, da je vsaj eden od partnerjev državljan Norveške ter da imata eden ali oba partnerja domicil na Norveškem (pogl. 2). Registrirano partnerstvo ima enake pravne posledice kot poroka, z izjemo, navedeno v poglavju 4 zakona o registriranem partnerstvu (pogl. 3). Določila zakona o posvojitvah za registrirano partnerstvo ne veljajo (pogl. 4). Brez ozira na določilo štev. 419a Zakona o civilnem postopku, se postopki za razveljavitev na Norveškem registriranega partnerstva izvajajo na sodišču.

Datum nastopa veljavnosti zakona določi kralj (pogl. 6). Z dnem nastopa veljavnosti zakona so stopili v veljavo sledeči zakoni in določila: Kazenski zakon štev. 10 se je dopolnil v poglavjih 220 in 338 (določene so sankcije v primeru sklenitve registriranega partnerstva brez izpolnjenih zakonskih pogojev). Zakon o zakonski zvezi se je dopolnil v poglavjih 7 in 8; bodoči partnerji morajo pisno uradno izjaviti, da niso poročeni ali v drugem partnerstvu oz. z uradnimi dokazili predložiti, da je bivši zakonec ali registrirani partner pokojni ali da je bila bivša zakonska zveza ali registrirano partnerstvo prekinjeno. Ali so ta dokazila sprejemljiva, odloči zapuščinsko sodišče. Partnerja morata imeti priči. Bodoči registrirani partner, ki je bil predhodno poročen ali v partnerstvu, mora predložiti dokaze o urejenih lastniških razmerjih po prenehanju le-tega. Uradno izjavo o urejenih lastniških zadevah lahko poda tudi bivši zakonec ali partner oz. zakoniti dediči pokojnega zakonca ali partnerja. Če se je bivši zakon ali registrirano partnerstvo končalo zaradi razlogov, drugačnih kakor smrt, ali če sta od tega minili več kot dve leti, zadostuje, da oseba, ki želi skleniti registrirano partnerstvo izjavi, da je bilo premoženje razdeljeno oz. da ni ničesar, kar bi lahko delili med zakonci ali partnerji (pogl. 7).

II. 3. Švedska

Zakonodajni odbor švedske vlade je že leta 1973 ugotovil, da je *"kohabitacija oseb istega spola z gledišča družbe popolnoma sprejemljiva oblika družinskega življenja"*.¹⁶ To stališče vladnega odbora za zakonodajo je bilo prvo uradno priznavanje homoseksualnih družin.

Leta 1987 so na Švedskem sprejeli **Zakon o kohabitaciji homoseksualnih oseb** (*Lag om homosexuella sambor / Homosexual Cohabitees Act*),¹⁷ ki se je nanašal na razmerja neporočenih parov istega spola. Ta zakon je bil sprejet kot dopolnilo k zakonu o kohabitaciji (*Joint Homes Act*) iz istega leta, v veljavo je stopil leta 1988. Nanaša se na neporočeni osebi istega spola, ki živita v skupnem gospodinjstvu. Zakon navaja tiste člene iz zakona o kohabitaciji, ki veljajo tudi za istospolno kohabitacijo. Nanaša se tudi na določila iz ostalih zakonov, in sicer zakona o dedovanju, zakona o nepremičninah, zakona o stanodajalcih in najemnikih, zakona o pravnem postopku, zakona o sodnem postopku, zakona o davku na dediščino in darila, zakona o usmrtni ter zakona o pravni pomoči. Zakon predpostavlja, da osebi istega spola živita v situaciji, podobni zakonski zvezi, da nista v zakonskem razmerju ali registriranem partnerstvu. Za konzumacijo kohabitacije ni potrebna registracija ali druga formalna oblika dokazovanja skupnosti. Zagotavlja minimalno finančno zaščito šibkejšega partnerja, kar pa ne pomeni dolžnosti vzdrževanja.

▼ Zakon o kohabitaciji regulira razmerje med partnerjema glede skupnega doma in skupne lastnine predmetov gospodinjstva (ne pokriva pa lastništva nepremičnin, premičnin in bančnih računov). V primeru prenehanja kohabitacije - zaradi smrti ali sporazumne odločitve enega od partnerjev - so dom in predmeti iz skupnega gospodinjstva predmet delitve premoženja (vsak dobi polovico). Možnosti dedovanja po partnerju ni, vendar je preživel partner v primeru smrti upravičen od nujnega deleža. To v praksi pomeni, da lahko preživel partner pridobi več kot polovico skupnega premoženja, sorodniki umrlega pa manj kot polovico.

Leta 1994 je Švedska sprejela **Zakon o registriranem partnerstvu** (*Lag om registrerat partnerskap / Law on Registered Partnership*),¹⁸ ki je stopil v veljavo leta 1995. Pogl. 1/ par. 1 navaja, da osebi istega spola lahko zahtevata registracijo partnerstva. Ta zakon velja izključno za osebe istega spola. Pogoj za sklenitev registracije je, da ima eden od partnerjev zadnji dve leti stalno bivališče na Švedskem ali da je eden od partnerjev švedski državljan s stalnim bivališčem na Švedskem. Za švedske državljanke veljajo tudi državljani Danske, Norveške, Islandije in Nizozemske (pogl. 1 / par. 2). Pogl. 1 / par. 1/3-5 določa starostne in ostale pogoje za sklenitev registriranega partnerstva (osebi ne smeta bi v sorodstvenih vezeh, veljavni zakonski zvezi ali registriranem partnerstvu). Pogl. 1 / par. 6 določa, da se registracija sklene v navzočnosti prič, določen je podroben ceremonial registracije (pogl. 1/ par. 7-8), ki ga opravi sodnik ali druga pooblaščen oseba. Pogl. 1 / par. 9 navaja na določila iz zakona o zakonski zvezi, ki veljajo tudi za zakon o registriranem partnerstvu. Na odločbo o registraciji skupnosti je možna pritožba.

< 9

Pogl. 2 / par. 1 določa, da registrirano partnerstvo preneha s smrtjo enega od partnerjev ali z odločbo sodišča. Pogl. 2 / par. 2 določa, da se za prenehanje istospolne skupnosti smiselno uporablja 5. pogl. Zakona o zakonski zvezi. Pogl. 2 / par 3 določa, da se prenehanje skupnosti istospolnih partnerjev izvrši na enak način kot razveza zakonske zveze. Pri ločitvi imata partnerja pravico do delitve celotnega premoženja, ne le predmetov gospodinjstva in stanovanja. Pogl. 2 / par. 4 pravi, da primere registriranega partnerstva lahko obravnava sodišče, če je bila registracija izvršena po določilih tega zakona.

Poglavje 3 določa pravne posledice zakona o registriranem partnerstvu. Par. 1 navaja, da ima registrirana skupnost enake pravne posledice kot zakonska zveza, z izjemo par. 2-4 istega poglavja. Zakon o registriranem partnerstvu pozna dolžnost preživljanja šibkejšega partnerja, možnost skupnega priimka, partnerja sta zakonita dediča.

Prvotna verzija zakona je uvedla sledeče izjeme (veljale so do leta 2002): registrirana partnerja ne moreta skupaj ali individualno posvojiti otroka. Ravno tako ne moreta nastopati v vlogi skrbnika mladoletnika. Zakon o umetni oploditvi se ne aplicira v okviru zakona o registriranem partnerstvu. Določila, ki veljajo za zakonce in katerih uporaba pomeni posebno obravnavanje enega od zakoncev glede na spol, za istospolne skupnosti ne veljajo. Določila in predpisi, nanašajoči se na neka tera mednarodna pravna razmerja glede zakonske zveze, posvojitve in skrbništva, ne veljajo za registrirane partnerje. Posebnost tovrstne pravne ureditve pa je, da je registrirani partner pod določenimi pogoji kljub vsemu dolžan plačevati preživnino za otroka svojega partnerja.

Edina razlika obravnavanega zakona glede na zakonsko zvezo je bila, da registrirana partnerja ne moreta posvojiti otroka, niti individualno niti skupno, ravno tako ni bilo možnosti skupnega skrbništva. Možnost posvojitve ni obstajala do leta 2002. 5. junija 2002 je švedski parlament sprejel

20 Staatsblad nr. 324m 1997; Staatsblad nr. 660, 1997.

21 K. Waaldijk (2001), Small change: how the road to marriage got paved in the Netherlands. V: R.Wintemute & M. Andenaes (ed.). Legal recognition of same-sex partnerships. Oxford & Portland: Hart Publishing; Same-sex marriage (2001). Ministry of Justice, Den Haag; A. Mattijssen & M. Turksma (1998), The Netherlands. V: Equality for lesbians and gay men. Brussels: ILGA-Europe.

22 Act on the opening up the marriage for same-sex partners (Wet openstelling huwelijk). Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden Nr. 9, 11 January 2001; Act on adoption by persons of the same sex (Wet van 21 december 2000 tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek / adoptie door personen van hetzelfde geslacht). Staatsblad 2001, nr. 10, 11 January 2002.

zakon, po katerem imajo homoseksualni pari enake posvojiteljske pravice kot heteroseksualni pari, vključno z mednarodno posvojitvijo. Predlagatelj zakona je bila socialdemokratska vlada, sprejet pa je bil z veliko večino. Švedska ima v tem pogledu trenutno najbolj liberalno zakonodajo v Evropi (Nizozemska zaenkrat še ne dopušča mednarodne posvojitve). Istočasno je vlada preložila obravnavo možnosti medicinsko asistiranе oploditve za lezbične pare, parlament pa je od vlade zahteval rešitve na tem področju.

Švedski varuh za človekove pravice gejev in lezbijk (Švedska je edina država na svetu, ki ima posebnega ombudsmana za istospolno usmerjene osebe) je na vlado naslovil zahtevo za popolno izenačitev statusa zakonske zveze za osebe nasprotnega in istega spola oz. uvedbo poročnega zakona po modelu Nizozemske.

II. 4. Nizozemska

Nizozemska je osebam istega in različnega spola že od leta **1979** postopno priznavala določene okrnjene pravice iz **kohabitacije**. Potrebna je overovitev kohabitacije; kohabitacijska pogodba ima pravne posledice le za stranki, ki sta ju podpisali, in pokriva le področja, za katera se partnerja odločita. Dolžnost vzdrževanja šibkejšega partnerja je odvisna od vrste morebitne medsebojne pogodbe. Pod določenimi pogoji je možna konzumacija davčne zakonodaje, ureditev najemniških razmerij ter pridobitev delovnega dovoljenja za tujca, ki živi v kohabitaciji z državljanom ali državljanjo Nizozemske.

Leta **1997** je Nizozemska sprejela **Zakon o registriranem partnerstvu**, ki je stopil v veljavo 1. 1. 1998.²⁰ Zakon sestavlja več zakonskih aktov in je namenjen pravni ureditvi razmerij med partnerji istega in različnega spola. Pogoji za sklenitev registriranega partnerstva so enaki kot pri zakonski zvezi. Oblika slovesne zaprisege v primeru registriranega partnerstva je mogoče oblikovati po lastnih željah.

Na področju davčne politike, premoženjskih razmerij in dedovanja je registrirano partnerstvo popolnoma izenačeno z zakonsko zvezo; v času trajanja registriranega partnerstva so medsebojne pravice in dolžnosti obeh partnerjev enake tistim, ki jih imata zakonca.

Razlike pa so na področju starševstva (registrirani partner ne pridobi, tako kot zakonec, avtomatsko starševskih pravic in dolžnosti), pokojninske politike (registrirani partner je upravičen do pokojnine po umrlem partnerju, vendar je ta manjša kot v primeru vdove/vdovca) in politike do tujcev (od leta 1998 ima registrirani partner enake imigracijske pravice kot zakonec, vendar do leta 2001 tujci brez dovoljenja za bivanje niso imeli pravice skleniti registriranega partnerstva). To so tri glavne oblike diskriminacije med registriranim partnerstvom in zakonsko zvezo.

Od leta 1998 do leta 2000 je bilo po Zakonu o registriranem partnerstvu na Nizozemskem sklenjenih čez 6300 registriranih istospolnih partnerstev.

Nizozemska se je leta **2000** odločila izenačiti zakonsko zvezo za raznospolne in istospolne pare.²¹ **Zakon o zakonski zvezi istospolnih partnerjev** je bil sprejet 21. decembra 2000, v veljavo pa je stopil 1. aprila 2001. V bistvu gre za dva zakona, za zakon o istospolni poroki in zakon o posvojitvah, s katerima je bil dopolnjen Civilni zakonik.²² V skladu s tem zakonom lahko dva moška ali

▼ dve ženski skleneta zakonsko zvezo. Poleg Belgije je Nizozemska edina država v Evropi, ki pozna institucijo zakonske zveze za zakonce istega spola.

Člen 30(1) prve knjige Civilnega zakonika tako določa: "*Zakonsko zvezo lahko skleneta dve osebi različnega ali istega spola*". Pogoji za sklenitev istospolne zakonske zveze so: oseba, ki se prijavi za poroko, ne sme biti že poročena, ne sme biti v registriranem partnerstvu (razen z bodočim zakoncem), starostna omejitev je 18 let (o izjemah lahko odloča minister za pravosodje; v določenih primerih je potrebno soglasje skrbnika), izključene morajo biti sorodstvene vezi med bodočima zakoncema. Tujci brez stalnega bivališča na Nizozemskem ne morejo skleniti zakonske zveze. Dva tuja državljana lahko skleneta zakonsko zvezo pod pogojem, da ima vsaj eden od njiju stalno bivališče na Nizozemskem. Če noben od partnerjev ne živi na Nizozemskem, je pogoj, da je vsaj eden državljan Nizozemske. Če imata oba partnerja stalno bivališče na Nizozemskem, državljanstvo ni pogoj.

Zakon ima vgrajene varovalke za preprečevanje porok iz preračunljivosti. Osebe, ki niso državljani in nimajo dovoljenja za bivanje na Nizozemskem, potrebujejo soglasje policije za tujce.

Bodoča zakonca se prigrasita na matičnem uradu občine, kjer predložita zahtevane dokumente in dokazila (kopijo rojstnega lista itd.). Poroka se lahko izvrši v roku najmanj 14 dni po prigrasitvi. Ob sklenitvi zakonske zveze je nujna prisotnost najmanj dveh in največ štirih prič, starejših od 18 let, čigar imena in naslov je treba navesti ob prigrasitvi. Par svečano sklene poroko z zakonsko prisego pred matičarjem ter s podpisom poročne pogodbe (to podpišejo tudi priče in matičar). Šele po sklenitvi civilne zakonske zveze je možen tudi cerkveni obred, in sicer v individualnem dogovoru s predstavniki cerkve.

< 11

Pravne posledice so iste kot pri zakonski zvezi oseb različnega spola. Nanašajo se na vzajemno dolžnost preživljanja šibkejšega partnerja ter delitev stroškov za gospodinjstvo. Lastništvo premoženja je skupno, odgovornost pri odplačevanju dolgov je deljena. Preživeli partner ima pravico do pokojnine po umrlem partnerju. Oba sta zakonita dediča in imata status svojca. Po nizozemskem pravu imata zakonca pravico do uporabe priimka drug drugega, vendar ne v uradnih dokumentih. Glede določenih pravnih posledic so možna tudi odstopanja, če zakonca skleneta uradno overjeno interno pogodbo (dedovanje, lastniška razmerja).

Pravne posledice v razmerju do otrok niso avtomatično enake kot pri raznospolnih zakonih. Zakonec, ki ni biološki starš otroku, lahko tega otroka posvoji. Posvojitelj dobi status zakonitega starša, t.j. starševske pravice in dolžnosti. V vsakem primeru postane zakonec, ki ni biološki starš, krušni starš vsem otrokom, ki so v družini, zaradi česar jih je v času trajanja zakonske zveze dolžan vzdrževati. Možna je tudi obojestranska (skupna) posvojitev, pri čemer mednarodna posvojitev še ni legalizirana. Zgoraj navedeno je v skladu z zakonom, ki je stopil v veljavo leta **2001**.

Še do leta 1998 je bila posvojitev možna samo s strani heteroseksualnega zakonskega para (individualna posvojitev ali posvojitev s strani neporočenega para ni bila mogoča), hkrati pa je bila možna individualna posvojitev tudi v primeru, da je oseba živela s partnerjem istega spola.

Ločitveni postopek za istospolne zakonce je enak kot za zakonce nasprotnega spola, t.j. sodišče mora razglasiti razvezo zakona. Po razvezi imata zakonca medsebojne dolžnosti in obveznosti.

- 23 Lög um stadfesta samvist, 12. 6. 1996.
- 24 Y. Merin (2002), Equality for same-sex couples. The legal recognition of gay partnerships in Europe and the United states. Chicago & London: University of Chicago press.
- 25 Loi du 23 novembre 1998 instaurant la cohabitation légale. Monitor Belge.
- 26 O. de Schutter; A. Weyembergh (2001), 'Statutory cohabitation' under Belgian law: a step towards same-sex marriage? V: R.Wintemute; M. Andenaes (ed.). Legal recognition of same-sex partnerships. Oxford & Portland: Hart Publishing; A. Hintjens (1998), Belgium. V: Equality for lesbians and gay men. Brussels: ILGA-Europe.

Finančno boljje stoječi zakonec je dolžan podpirati bivšega zakonca. Obstaja tudi delitev prenosa pokojninskih pravic, ki jo ureja poseben zakon. V primeru, da je imel zakonec starševske pravice in dolžnosti, jih ima tudi po ločitvi.

Registrirano partnerstvo je mogoče preoblikovati v zakonsko zvezo - in obratno - po določenem postopku na občini bivanja vsaj enega od partnerjev oz. zakoncev.

Od začetka osemdesetih let prejšnjega stoletja naprej je javno mnenje na Nizozemskem izjemno naklonjeno pravicam istospolno usmerjenih oseb, saj se giblje okrog 90 % v prid LGBT.

II. 5. Islandija

Zahteve po zakonski ureditvi je nacionalna gejevsko-lezbična organizacija *Samtoekin* '78 prvič naslovila na islandske oblasti že leta 1985.

Islandija je 4. junija 1996 uvedla **Zakon o potrjenem partnerstvu za homoseksualne pare** (*Lög um stadfesta samvist; Confirmed Cohabitation Act*).²³ Islandski althingi, najstarejši demokratični parlament v svetu, je zakon izglasoval z enim glasom proti in enim vzdržanim. V veljavo je stopil 27. junija 1996 (na mednarodni dan človekovih pravic seksualnih manjšin).²⁴ Sodi med ureditve registriranega partnerstva, čeprav je poimenovan nekoliko drugače. Partnerjem podeljuje enake pravice in obveznosti kot zakoncem: zavarovanje, dedovanje, obdavčenje in socialno varnost. Dopusča, skladno z naknadnimi dopolnili iz leta 2000, tudi posvojitve s strani drugega partnerja, ne pa tudi skupne posvojitve. Vendar je možno skupno skrbništvo nad otrokom, če je bil ob nastopu registriranega partnerstva biološki starš otroka njegov edini skrbnik.

Podpoglavje 1 določa, da lahko osebi istega spola skleneta partnersko razmerje. V tem primeru se uporabljajo določila zakona o zakonski zvezi, pogoj za sklenitev je, da je vsaj eden od partnerjev državljan Islandije z domicilom na Islandiji (podpogl. 2). Oba partnerja morata dokazati, da so izpolnjeni pogoji za sklenitev partnerstva (podpogl. 3-4). Za osebi, ki živita v potrjenem partnerstvu, veljajo določila zakona o zakonski zvezi ter drugih veljavnih zakonov, ki se nanašajo na poroko in zakonce (podpogl 5); izjema so določbe o posvojitvi in umetni oploditvi, ki se ne izvajajo.

Potrjeno partnerstvo se smatra za končano v primeru smrti enega od partnerjev, odpovedi ali razveze (podpogl. 7). V primeru odpovedi, razveze in delitve premoženja se uporabljajo določila zakona o zakonski zvezi, za vse postopke je pristojno sodišče (podpogl. 8). Če se je partnerstvo končalo z razvezo, je uradna oseba (načelnik policijskega okrožja ali okrožni sodnik) pristojna za poskus sprave, medtem ko duhovnik ni dolžan sodelovati (kakor pri spravi ob razvezi zakonske zveze).

II. 6. Belgija

Belgija je leta 1998 sprejela razmeroma šibek **Zakon o zakoniti kohabitaciji** (*Cohabitation légale / statutory cohabitation*).²⁵ Zakon, ki je stopil v veljavo leta 2000, ureja oblike življenjske skupnosti za osebe istega in nasprotnega spola, čeprav ni primerljiv z ostalimi evropskimi zakoni o kohabitaciji.²⁶ Zakon določa, da lahko osebi nasprotnega ali istega spola deklarirata, da bosta živeli v zakoniti kohabitaciji. To izjavita pred občinskim uradnikom. Že pred njegovo uvedbo je 15 občin omogočalo simbolično registracijo istospolnih partnerskih skupnosti.

Parada ponosa, Ljubljana, 6. 7. 2002; foto zgoraj: Vuk Čosić, foto spodaj: NV

27 Belgium moves towards gay weddings (2002). Euroletter 102.
28 Chambre des représentants de Belgique, 2. 12. 2002. Projet de loi ouvrant le mariage à des personnes de même sexe et modifiant certaines dispositions du Code civil. DOC 50 2165/001.

▼ Vendar pa prinaša ta status le malo materialnih posledic. Skupno stanovanje in predmeti tega stanovanja so zaščiteni, dolgovi vsakega kohabitanta v zvezi z gospodinjstvom ali otroci so skupni. Vložek obeh kohabitantov v skupni proračun je, tako kot pri zakoncih, proporcionalen glede na zmožnosti.

V primeru ogroženosti zakonite kohabitacije ima pravico do posredovanja sodnik. Primarni namen uvedbe tega zakona je bila zaščita šibkejšega partnerja oz. partnerke v ne-poročnih razmerjih. Kljub temu je zaščita zelo šibka, saj način prenehanja oz. prekinitve zakonite kohabitacije ne terja nobene utemeljitve (lahko se konča že na podlagi ustne izjave ali preprosto odhoda enega od partnerjev). V primeru smrti enega od zakonitih kohabitantov nima preživel partner nobenih dedovanjskih pravic, ravno tako nima pravice ostati v partnerjevem lastniškem ali najemnem stanovanju. Nima pravice do posmrtnine. Nima posledic na področju posvojiteljskih pravic (Belgija dovoljuje posvojitve le poročenim parom različnega spola).

Zakon o zakoniti kohabitaciji je v bistvu dopolnjen predlog zakona o življenjski skupnosti (*Contract de vie commune / Contract of common life*) iz leta 1995, ki naj bi ustrezneje zadovoljil potrebe istospolnih parov, zlasti pa zagotovil zaščito šibkejšega partnerja po ločitvi zveze ter pravico preživelega partnerja do uporabe skupnega stanovanja tudi po smrti drugega partnerja. Predvidena je bila tudi možnost pridobitve državljanstva v primeru zveze med tujim in belgijskim državljanom.

14 >

Po aktu pravosodnega ministrstva iz leta 1997 dobi vsak tuji državljan, ki lahko dokaže, da je v trajnem razmerju z osebo (istega ali nasprotnega spola), ki legalno prebiva v Belgiji, dovoljenje za bivanje v Belgiji za obdobje, daljše od treh mesecev. Treba je predložiti dokaz o trajni zvezi, partner z domicilom oz. legalnim statusom pa mora prevzeti tudi finančno jamstvo.

Leta 2001 je bil v belgijski parlament vložen predlog zakona (vlagatelj predloga je bil minister za pravosodje),²⁷ po katerem se istospolnim parom podeli pravice iz zakonske zveze, z izjemo posvojiteljskih pravic (t.j. pravice do skupne posvojitve otroka). Belgijski parlament je 30. januarja **2003** legaliziral institucijo **zakonske zveze za osebe istega spola** (*Loi ouvrant le mariage à des personnes de même sexe*).²⁸ Gejevski in lezbični pari so sedaj v zakonskem pogledu v celoti izenačeni s heteroseksualnimi zakonci, z izjemo dostopa do že omenjenih posvojiteljskih pravic.

Zakon vsebuje šest poglavij. Prvo poglavje je splošna določba, ki pravi, da zakon ureja snov, ki se nanaša na 78. člen Ustave.

Drugo poglavje navaja spremembe I. knjige Civilnega zakonika, in sicer: 2. člen zakona pravi, da se v členu 75 Civilnega zakonika izraz "*mož in žena*" nadomesti z izrazom "*zakonca*". 143. člen Civilnega zakonika se dopolni tako, da se po novem glasi, "*dve osebi različnega ali istega spola se lahko poročita*". V primeru, da skleneta poroko osebi istega spola, se 325. člen Civilnega zakonika ne izvaja. 4. člen določa spremembe v zvezi z izrazi, ki se nanašajo na sorodstvena razmerja med brati in sestrmi. 5. člen določa, da se 163. člen Civilnega zakonika dopolni, da je poroka prepovedana med stricem in nečakom/nečakinjo ter teto in nečakom/nečakinjo. 6. člen (v zvezi s 162. in 164. čl. Civilnega zakonika) določa, da lahko kralj prekliče prepoved sklenitve poroke med bratrancem in sestrično, bratrancem in bratrancem ter sestrično in sestrično. 7. člen (v zvezi s 170. čl. Civilnega zakonika) določa, da so v skladu z belgijsko zakonodajo veljavne poroke, sklenjene med Belgijci ali med Belgijci in tujci, sklenjene v tujini. Poleg tega so veljavne poroke med Belgijci ali

- 29 Loi no. 99-944 du 15 novembre 1999 relative au pacte civil de solidarité.
- 30 D. Borrillo (2001), Le Pacte civil de solidarité: une reconnaissance timide des unions de même sexe. *Aktuelle Juristische Praxis* 299; D. Borrillo (2001), The Pacte civil de solidarité in France: midway between marriage and cohabitation. V: R.Wintemute; M. Andenaes (ed.). *Legal recognition of same-sex partnerships*. Oxford & Portland: Hart Publishing; R. Lalement (1998), France. V: *Equality for lesbians and gay men*. Brussels: ILGA-Europe.

med Belgijci in tujci, ki jih sklenejo diplomatski ali konzularni predstavniki. 8. člen določa, da se v 171. členu Civilnega zakonika izraz "*soproga*" zamenja z izrazom "*zakonec*". 9. člen določa, da se v 206. členu Civilnega zakonika izraz "*tašča*" zamenja z izrazom "*tast ali tašča*". 10. člen zakona določa, da se 164. člen Civilnega zakonika izraz "*mož*" zamenja z izrazom "*zakonec ali zakonka*". 11. člen zakona v zvezi z 319. členom Civilnega zakonika se dopolni: če je oče poročen in prizna otroka, ki ga ima z žensko, ki ni njegova žena, mora biti priznanje očetovstva dostavljeno sodišču prve stopnje v okrožju bivališča otroka; k temu mora biti poklican tudi zakonec ali zakonka osebe, ki je vložila zahtevek za priznanje očetovstva. 12. člen zakona se nanaša na 322. člen Civilnega zakonika, ki se dopolni: če je obtoženec poročen in če je bil otrok spočet med trajanjem zakonske zveze z žensko, ki ni žena obtoženca, se pri razsodbi sorodstvena vez vzpostavi tudi v odnosu do zakonca ali zakonke. V členih od 13 do 16 je navedeno, da se členi 345, 346, 361 in 368 Civilnega zakonika dopolnijo z izrazom "*zakonca različnega spola*"; gre za člene, ki s to dopolnitvijo omejujejo dostop do posvojitve otrok izključno zakoncem različnega spola.

Tretje poglavje zakona obravnava spremembe in dopolnitve 3. knjige Civilnega zakonika. 17. člen spreminja dikcijo 1398. člena Civilnega zakonika in uvaja izraz "*zakonca*". 18. člen določa, da se v 1676. členu Civilnega zakonika črta izraz "*soproga*". 19. člen določa, da se v primeru vračila depozita osebi, ki se je postala opravilno nesposobna, depozit izroči skrbniku opravilno nesposobne osebe. 20. člen določa, da se v 1941. členu Civilnega zakonika črta izraz "*mož*".

Četrto poglavje zakona je v zvezi z spremembami tretje knjige Civilnega zakonika, in sicer poglavja VIII o zakupu poslovnih objektov; 21. člen zakona določa, da se črta izraz "*soproga*".

Peto poglavje novega zakona se nanaša na 3. knjigo Civilnega zakonika, in sicer na XVIII. poglavje Privilegiji in hipoteke. Sprememba, ki jo uvaja 22. člen zakona, pomeni zamenjavo izraza "*soproga*" z izrazom "*zakonec*".

Šesto poglavje je zaključna določba zakona (23. člen), ki, po objavi v *Moniteur Belge*, določa štirimesečno vakacijsko dobo zakona.

II. 7. Francija

13. oktobra 1999 je Francija sprejela zakon, imenovan **Pogodba o civilni solidarnosti** (*Pacte civil de solidarité - PaCS / Civil solidarity pact*).²⁹ Gre za posebno obliko pravne institucije - zakon, ki različnim skupnostim (ne glede na spol in naravo razmerja), vključno z istospolno usmerjenimi pari, ki sklenejo medsebojno pogodbo, podeljuje določene pravice in dolžnosti.³⁰ Kritiki očitajo, da je francoska tradicija '*enakopravnosti*' in '*univerzalnosti zakonodaje*' proizvedla poseben zakon, ki se nanaša samo na manjšinske skupine, katerim podeljuje podrejeni status.

Pakt lahko skleneta individualni osebi, njun civilni status je '*samski*'. Spodnja starostna omejitev je 18 let. Pogoji za sklenitev pogodbe je, da partner ni poročen oz. da ni v *PaCS*. Sorodniki (pogodbe ni mogoče skleniti s staršem, starim staršem, otrokom, vnukom, osebo v svaštvu, bratom, sestro, teto, stricem, nečakom/nečakinjo), z izjemo sestričen/bratrancev, ne morejo skleniti *PaCS*. Skupnost mora biti deklarirana in registrirana na okrožnem sodišču (v okraju, kjer ima par skupno bivališče). Osebi, ki nista državljana EU, lahko skleneta *PaCS*, če ima eden od njiju dovoljenje za bivanje. Ne-državljan EU nimajo avtomatične pravice do pridobitve dovoljenja za bivanje v Franciji,

- 31 Gesetz zur Beendigung der Diskriminierung gleichgeschlechtlicher Gemeinschaften: Lebenspartnerschaftsgesetz (Lebenspartnerschaftsgesetz - LpartG). Bundesgesetzblatt Jahrgang 2001 Teil I Nr. 9, ausgegeben zu Bonn am 22. Februar 2001.
- 32 R. Schimmel & S. Heun (2001), The legal situation of same-sex partnerships in Germany: an overview. V: R. Wintemute; M. Andenaes (ed.). Legal recognition of same-sex partnerships. Oxford & Portland: Hart Publishing; K. Jetz & J. Beger & U. Chlubek (1998), Germany. V: Equality for lesbians and gay men. Brussels: ILGA-Europe; Dr. N. J. Beger (osebna informacija, 2003).
- 33 Bundesverfassungsgericht. Pressemitteilung Nr. 76/2001 vom 18. Juli 2001.

lahko pa ga pridobijo, če dokažejo trajnost razmerja. Pogodba se lahko sklene tudi izven Francije, pri konzularni službi države, v kateri imata partnerja skupno bivališče.

S sklenitvijo *PaCS* se partnerja zavežeta, da si bosta vzajemno in materialno pomagala glede potreb skupnega stanovanja in življenja, v primeru dolgov do tretje strani pa nosita skupno odgovornost. Lastniška in finančna razmerja lahko definirata ob sklenitvi pogodbe. Če ni drugače določeno, so premičnine in nepremičnine, nastale po sklenitvi pogodbe, last obeh v razmerju 50 : 50. Pravice do preživnine zakon ne ureja. Partnerja lahko izbereta drugačen režim, vendar ga morata definirati v *PaCS* pogodbi, ob vložitvi zahtevka na okrajno sodišče.

Partnerja sta po treh letih registracije zveze upravičena do skupne obdavčitve kombiniranih prihodkov. Skupna obdavčitev skupnega premoženja je možna takoj. Če eden od partnerjev umre brez oporoke, preživeli nima avtomatskih dedovanjskih pravic. Po dveh letih trajanja pogodbene zveze velja oprostitev davka za inter vivos darila med partnerjema ter zapuščino v višini 375 tisoč francoskih frankov. Če je ena od oseb uradno podnajemnik partnerjevega stanovanja in če tega zapusti ali umre, se najemna pogodba prenese na drugega partnerja.

Če eden od partnerjev na noben drug način nima dostopa do socialnih varščin, je upravičen do uporabe partnerjevega zdravstvenega zavarovanja ter zavarovanja v primeru nosečnosti.

PaCS ne omogoča skupne posvojitve otrok (to je ekskluzivna pravica heteroseksualnih zakoncev), skupnih starševskih dolžnosti do otroka ter pravice do medicinske pomoči pri umetni oploditvi. Osebi v *PaCS* nista upravičeni do nadomestila ob smrti partnerja, ki je posledica delovne nesreče.

PaCS preneha v trenutku, ko partnerja vložita zahtevek na sodišče, če eden od partnerjev sklene zakonsko zvezo ali če umre. Individualno lahko partner prekine pogodbo, če o tem obvesti drugega partnerja, kakor tudi sodišče. Unilateralna prekinitev stopi v veljavo po treh mesecih. Če partnerja ob sklenitvi pogodbe nista definirala lastniških razmerij, lahko premoženjske in finančne posledice prekinitve partnerstva določi sodišče.

V Franciji se je v obdobju pol leta po promulgaciji zakona *PaCS* te možnosti poslužilo kar 15.000 parov.

II. 8. Nemčija

V Nemčiji so bili predlogi za legalizacijo istospolnih partnerstev že od leta 1982 večkrat vloženi v *Bundestag*, vendar vse do leta 1998 neuspešno.

Nemčija je 16. februarja 2001 sprejela **Zakon o odpravi diskriminacije istospolnih skupnosti: zakon o življenjskem partnerstvu** (*Gesetz zur Beendigung der Diskriminierung gleichgeschlechtlicher Gemeinschaften: Lebenspartnerschaftsgesetz*).³¹ Zakon sodi med ureditve registriranega partnerstva in je podoben registriranemu partnerstvu po skandinavskem modelu, le z nekaj manj pravicami (najbolj primerljiv je z danskim in finskim).³² Po sprejemu je bil podan v presojo nemškemu *Zveznemu ustavnemu sodišču*, in sicer na pobudo zveznih dežel Bavarske, Saške in Turingije, ki pa je presodilo, da so njihove zahteve "dopustne, vendar neutemeljene" ter da je zakon v skladu z ustavo.³³ V veljavo je vstopil 1. avgusta 2001.

▼ Zakon obsega dva daljša člena. 1. člen določa, da registrirano partnerstvo lahko ustanovita osebi istega spola, ki pred pristojnim upravnim organom podata izjavo. Pred tem morata podati izjavo o premoženjskem stanju. Isti člen tudi določa, da registriranega partnerstva ne morejo skleniti mladoletne osebe, neposredni sorodniki ter v primeru, da partnerja ne želita prevzeti obveznosti po paragrafu § 2 / 1. čl. Drugi del prvega člena določa učinke registriranega partnerstva. Partnerja sta dolžna skrbeti in podpirati drug drugega, za kar nosita odgovornost. Partnerja lahko izbereta skupen priimek, ki ga morata navesti ob sklenitvi registriranega partnerstva pred pristojnim upravnim organom, pri čemer obstaja možnost sestavljenega priimka (ohranitev rojstnega priimka, t.j. priimka iz rojstnega lista). Po prenehanju registriranega partnerstva je priimek mogoče obdržati ali pa ponovno prevzeti rojstni priimek (§ 3).

Partnerja sta se dolžna medsebojno vzdrževati v skladu z določili Civilnega zakonika (dolžnost preživljanja, § 5). Partnerja morata pred sklenitvijo registriranega partnerstva predstaviti premoženjsko stanje. Vsak upravlja s svojim premoženjem sam (izravnalna skupnost). Premoženje, ki ga registrirana partnerja imata ob sklenitvi partnerstva, in tisto, ki ga ustvarita med trajanjem zveze, ni skupno (§ 6). Premoženjske zadeve lahko uredita v posebni pogodbi, ki mora biti sklenjena v prisotnosti obeh ter notarsko overjena (§ 7).

Skrbniške pravice: če je od partnerjev starš in zakoniti skrbnik otroka, ima njegov registrirani partner pravico do soodločanja glede vsakdanjih zadev v zvezi z otrokom. V primeru nevarnosti za otroka je registrirani partner (ki ni skrbnik) upravičen prevzeti vse zakonite ukrepe za zaščito (§ 9).

< 17

Dedovanjske pravice določa čl. 1, § 10. Preživeli registrirani partner je poleg svojcev v prvem kolenu upravičen do četrtnine dediščine, poleg svojcev v drugem kolenu ter starih staršev pa do polovice dediščine. V primeru, da ni niti svojcev po prvem ali drugem kolenu ali starih staršev, preživeli partner deduje vso zapuščino. Partnerja lahko naredita tudi skupno oporoko. Če je zapustnik izločil preživelega partnerja s poslednjo voljo iz dedovanja, je slednji upravičen od dedičev zahtevati polovico vrednosti zapuščine kot nujni delež (v tem primeru se uporabijo določila zakona o obveznem deležu enako kot pri zakoncih). Zakon ureja tudi možnost odpovedi dedni pravici.

Nemški zakon o registriranem partnerstvu določa, da je partner družinski član, svojci registriranega partnerja pa so v svaštvu z drugim partnerjem. Svaštvo velja tudi po prenehanju registriranega partnerstva.

Tretji del 1. člena nemškega zakona o registriranem partnerstvu ureja razmere v primeru ločenega življenja registriranih partnerjev. V primeru, da živita ločeno, lahko eden od drugega zahteva preživnino (vzdrževalnino). Nezaposleni partner je lahko napoten, da si preživnino prisluži sam, v kolikor te zaradi določenih razlogov ne more pričakovati od partnerja. Preživninski zahtevek se lahko odpove, zniža ali časovno omeji, če je bilo uveljavljanje neupravičeno do zavezanca (§ 12). Če živita partnerja ločeno, lahko eden od drugega zahteva svoje predmete iz gospodinjstva. Če partnerja živita ločeno ali če želi eden od obeh živeti ločeno, potem lahko od drugega zahteva, da mu v uporabo prepusti skupno stanovanje ali del stanovanja, pri čemer lahko drugi za to zahteva povračilo stroškov za souporabo stanovanja (§ 13, 14).

Četrti del 1. člena ureja razmerja po prenehanju registriranega partnerstva. Registrirano partnerstvo preneha na osebno zahtevo enega ali obeh partnerjev, z razsodbo sodišča, ki upošteva določene

Obvoznica mimo nestrpnosti, Ljubljana, 6. 7. 2001; foto: arhiv Lesbo

pogoje. Partnerja lahko v skladu z zakonom zahtevke tudi prekličeta (§ 15). Partner, ki se po prenehanju registriranega partnerstva ne zmore preživljati, sme - zlasti v primeru starosti ali bolezni - zahtevati preživnino od bivšega partnerja, ki mora biti v skladu z njegovimi zmožnostmi. Pravica do preživnine preneha, če upravičenec sklene zakonsko zvezo ali registrirano partnerstvo (§ 16).

V primeru, da se registrirana partnerja ob prenehanju partnerstva ne moreta dogovoriti, komu pripada skupno stanovanje (nasledstvo najemne pogodbe), o tem odloči družinsko sodišče (§ 17-19) v skladu z Odredbo o ravnanju z zakonskim stanovanjem, opremo in inventarjem ter Zakonom o etažni lastnini.

V členu 2 so nato navedene spremembe in dopolnitve devetnajstih paragrafov Civilnega zakonika.

II. 9. Portugalska

Portugalska je prva južnoevropska država, ki je uvedla zakonsko ureditev za pare istega spola. 15. marca 2001 je portugalski parlament sprejel **Zakon o zaščiti de facto skupnosti, t. j. zakon o kohabitaciji za hetero in homo zveze** (*Adopta medidas de protecção das uniões de facto*).³⁴ Ta zakon je istospolnim partnerjem, ki najmanj dve leti bivajo skupaj v pogojih, podobnih zakonski zvezi, podelil enake pravice kot izvenzakonskim partnerjem nasprotnega spola. Uživajo enake pravice in dolžnosti v smislu lastniških razmerij. Preživeli partner lahko nase prenese najemniške pravice in ima pravico do odkupa stanovanja.

< 19

Vendar obstajajo določene razlike med partnerji, ki so državni uslužbenci, in tistimi, ki so zaposleni v zasebnem sektorju. Člen 3 (e)(f) določa, da ima preživeli partner iz *de facto* skupnosti pravico do prenosa socialnih varščin po smrti (zavarovanega) partnerja v skladu s splošno shemo socialnega varstva. Upravičen je do posebnega denarnega nadomestila, če je bila smrt partnerja posledica nesreče na delovnem mestu ali delovne bolezni.

Člen 3(b) podeljuje *de facto* partnerjem, ki so državni uslužbenci, enake pravice glede dopusta in bolniškega dopusta kot zakoncem, in sicer v skladu z obstoječimi drugimi zakoni. To pomeni, da imajo partnerji pravico do koriščenja izbranega skupnega termina za počitnice ter pravico do 15-dnevnega bolniškega dopusta v primeru bolezni partnerja. Člen 3 (d)(g) pa določa, da imajo enake olajšave iz davčne sheme, kot veljajo za zakonce, ter pravico do denarnega nadomestila ob smrti partnerja v vojaški akciji ter v nekaterih drugih okoliščinah. Po sistemu zdravstvenega zavarovanja za državne uslužbenke zakon ne omogoča prenosa zdravstvenega zavarovanja po partnerju, ki je državni uslužbenec.

Člena 3(e) in 6(1) zakona o *de facto* skupnosti določata, da ima preživeli partner osebe, ki je bila zaposlena v zasebnem sektorju, pravico do prenosa socialnih varščin iz splošnega sistema socialnega zavarovanja. To pomeni, da je upravičen do pokojnine po umrlem partnerju ter posmrtnine. V skladu z določilom 3(f) so tudi partnerji, čigar delodajalci so zasebniki, upravičeni do nadomestila v primeru smrti partnerja ne delovnem mestu ali zaradi delovne bolezni; to nadomestilo je lahko v obliki t. i. '*posmrtna pokojnina*' (v višini 30 % oz. 40 % plače pokojnega), v obliki nadomestila zaradi smrti (v višini 12-kratnika plače pokojnega) ali pa v obliki pogrebne nadomestila. Natančni pogoji za takšno pokojnino oz. nadomestilo so zakonsko določeni.

Zakon podeljuje - v skladu s členom 3(c) - *de facto* partnerjem, ki so zaposleni v zasebnem sektorju, enake pravice kot zakoncem v pogledu dopusta, in sicer v skladu z obstoječimi drugimi zakoni. To pomeni, da imajo partnerji pravico do koriščenja izbranega skupnega termina za počitnice ter pravico do izrednega dopusta. Člen 3 (d)(g) pa določa, da imajo partnerji, zaposleni v zasebnem sektorju, enake olajšave iz davčne sheme, kot veljajo za zakonce ter pravico do denarnega nadomestila v slučaju smrti partnerja v vojaški akciji ter v nekaterih drugih okoliščinah.

II. 10. Finska

Finska je, kot zadnja nordijska država, uvedla zakonsko zaščito istospolnih parov. Prvi zakonski predlog je bil iz leta 1993, nastal pa je v sodelovanju z nevladno organizacijo *SETA*. 28. septembra **2002** je bil na Finskem sprejet **Zakon o registriranem partnerstvu** (*Act on registered partnership*) za istospolne pare.³⁵ Zakon je stopil v veljavo 1. aprila 2002.

1. poglavje določa starostni pogoj za sklenitev partnerstva, ki je 18 let, kakor tudi pogoje, pod katerimi sklenitev ni možna (če je eden od partnerjev že v veljavnem registriranem partnerstvu ali poročen; z duševno moteno osebo; če obstajajo ovire, kot jih navaja zakon o zakonski zvezi). Registracija istospolnega partnerstva se izvrši v obliki obreda, pri oblasteh, pristojnih za sklepanje civilne zakonske zveze. Pristojni organ je dolžan preveriti, če kandidata izpolnjujeta z zakonom določene pogoje. Registrirano partnerstvo se sklene s podpisom partnerjev ter uradno verifikacijo pogodbe. V nasprotnem primeru je neveljavno. Na podlagi tehtnih razlogov lahko predsednik republike pravno formalno neveljavno partnerstvo razglasi za veljavno (na prošnjo partnerjev ali njunih dedičev).

Poglavje 2 določa prenehanje registriranega partnerstva. To preneha s smrtjo enega od partnerjev ali po odločitvi sodišča. V slednjem primeru se uporabljajo določila o ločitvenem postopku, kot jih določa zakon o zakonski zvezi.

3. poglavje se nanaša na pravne posledice sklenitve registriranega partnerstva. Registracija oz. prenehanje registracije ima enake pravne posledice kot sklenitev oz. razveza zakonske zveze, razen če je drugače določeno. Določila zakona o starševstvu in zakona o posvojitvah za registrirana partnerja ne veljajo. Partnerja ravno tako nimata pravice do uporabe skupnega priimka.

4. poglavje se nanaša na pravila zasebnega mednarodnega prava. Partnerstvo se lahko registrira le, če je eden od partnerjev finski državljan s stalnim bivališčem na Finskem ali če sta oba partnerja imela stalno bivališče na Finskem najmanj dve leti pred prijavo registracije. Pod določenimi pogoji se smatra, da imajo status finskih državljanov tudi tujci (države s podobno zakonsko rešitvijo, s katerimi je Finska sklenila bilateralni sporazum). Registrirano partnerstvo oseb istega spola, ki je bilo registrirano v tuji državi, se prizna na Finskem, v kolikor ima veljaven status v tuji državi, kjer je bilo sklenjeno. Registrirano partnerstvo se lahko razveže, če je bilo sklenjeno na Finskem ali če ima finsko sodišče v zvezi z enim od partnerjev jurisdikcijo v ločitvenih postopkih. Razveza registriranega partnerstva, sklenjenega v tuji državi, se izvede v skladu z ustreznimi določili zakona o zakonski zvezi.

36 Proposición de Ley para la modificación del Código Civil en materia de matrimonio. 20. April 2001. Congreso Bulletin VII, B. 132-1.

37 Y. Merin (2002), op. cit. zgoraj.

38 Cathal Kelly, Equality Authority Ireland, Dublin.

39 J. Ashley; J. Wilson, Legal boosts for same-sex partners heralds social revolution.

The Guardian, 30. 6. 2003; BBC

40 News, 30. 6. 2003.

Arhiv ILGA-Europe, Bruselj.

41 N. Pérez Cánovas (2001), Spain: the heterosexual state refuses to disappear. V: R.Wintemute; M. Andenaes (ed.). Legal recognition of same-sex partnerships. Oxford & Portland: Hart Publishing.

42 Gesetz über die Eintragung gleichgeschlechtlicher Partnerschaften.

14. April 1999. Gesetz- und

Verordnungsblatt Hamburg 69.

II. 11. Države Evropske unije, ki načrtujejo legalizacijo istospolnih partnerskih skupnosti

Španija je leta 2001 predstavila zakonski predlog, po katerem bi izenačili hetero- in homoseksualne zakonske zveze, in sicer z dopolnitvijo 44. člena Civilnega zakonika.³⁶ Novo zakonodajo na zveznem nivoju pripravljata tudi Italija in Švica.³⁷

Irski senat je oktobra 2002 razpravljal o možnosti legalizacije istospolnih partnerskih skupnosti. Vlagatelj in pobudnik zakonskega osnutka je neodvisni član senata David Norris.³⁸

Junija 2003 je vlada v Veliki Britaniji objavila predlog zakona, ki bo istospolne pare skoraj v celoti izenačil z zakonci v zakonski zvezi. Osnutek zakona med drugim predvideva ureditev premoženjskih razmerij, uvedbo statusa svojca, pravico do prenosa pokojnine in socialnih varščin po partnerju/partnerici, pravico do neobdavčenega dedovanja ter pravico do preživitve. Istospolna zveza se bo sklenila v obliki civilne slovesnosti, ob prisotnosti dveh prič.³⁹

III. Fragmentirane pravice

Poleg nacionalne zakonodaje, ki na različne načine ureja razmerja med partnerji in partnerkami istega spola ter razmerja do tretje strani, poznajo države tudi delne in začasne rešitve na nivoju lokalnih oblasti. Tovrstne rešitve so glede podelitve pravic običajno omejene, v večini primerov pa gre zgolj za priznavanje življenjskih zvez med geji in lezbijkami v simboličnem smislu. Lokalne (regionalne) ali mestne oblasti so tako pristopile k 'priznavanju' istospolnih zvez v različnih evropskih državah.⁴⁰

Izjemi sta Italija in Španija, ki na nivoju mest ali regij zagotavljata pravice, podobne tistim iz skandinavskega registriranega partnerstva. V **Italiji** sta t.i. register kohabitacije za pare istega spola uvedli Pisa in Bologna. Iz overovitve kohabitacije izhaja pravica do zdravstvene pomoči, pomoči otrokom ter prenosa pokojnine. **Španija**, ki - podobno kot Italija - na zveznem nivoju ne ščiti istospolnega partnerstva, razen v okviru določenih zakonskih segmentov, je od leta 1994 v več mestih in regijah uvedla različne oblike registracije *de facto* istospolnih skupnosti. Prvi zgled je podal župan mesta Vitoria, med devetnajstimi španskimi regijami pa Aragonija, Navarra, Valencia in Katalonija. Katalonija je po odločitvi avtonomnega parlamenta leta 1998 uvedla zakon, podoben nizozemskemu registriranemu partnerstvu.⁴¹

Mesto **Hamburg** je v Nemčiji še pred uvedbo zakona o registriranem partnerstvu z lokalnim predpisom iz leta 1999 - znanim pod nazivom '*Hamburška poroka*' - priznalo istospolna partnerstva na lokalnem nivoju, ki pa so zgolj simbolne narave.⁴²

Švicarski kanton **Zürich** je septembra 2002 sprejel zakon, po katerem imajo istospolni pari podobne pravice kot poročeni. Registrirani istospolni pari so upravičeni do enakih pravic kot zakonci, in sicer vključno s socialnimi in nasledstvenimi pravicami, statusom svojca, imigracijskimi pravicami, davčnimi olajšavami in pravico do obiska bolnega partnerja v bolnišnici. Že pred tem so istospolne življenjske skupnosti priznavali tudi v kantonu **Ženeva**.

▼ Septembra 2002 je **Leeds**, poleg **Londona** in **Manchestra**, postal tretje mesto v Veliki Britaniji, ki uradno priznava registracijo istospolnih parov. Londonski župan Ken Livingstone je uvedel register za istospolne pare leta 2001. V nobenem izmed treh britanskih mest zakon ne rešuje dejanskega statusa parov, temveč ima predvsem ceremonialen in simboličen pomen. Predsednica mestnega sveta Leedsa, Angela Gabriel, je izjavila, da je Leeds dinamično, v bodočnost usmerjeno, tolerantno in raznoliko mesto ter da bo odobritev registriranega partnerstva koristila ugledu mesta.

IV. Stanje v Evropi in članicah Evropske unije: povzetek

V Evropi ter znotraj okvira Evropske unije se številne države soočajo z novim pravnim redom in spremembami družinske zakonodaje, ki omogočajo izboljšanje družbenega položaja državljanov, ki se partnerskih razmerij ne odločijo urediti v obliki zakonske zveze. Pravno formalno priznavanje trajnih življenjskih skupnosti LGBT narašča v relativno velikem številu evropskih držav. Rezultati raziskave o pravni situaciji kažejo visok nivo dinamike v okviru posameznih nacionalnih zakonodaj. Večina držav članic EU konstantno napreduje v legalnem priznavanju partnerskih zvez med oseba-mi istega spola, zato je pričakovati podoben razvoj tudi na nivoju prava Skupnosti.

Čeprav EU postopoma priznava določene pravice istospolno usmerjenim državljanom in partnerjem istega spola, je - v nasprotju z nacionalnimi zakonodajami držav članic - sama Unija nekoliko manj fleksibilna; značilen je počasen in enakomeren razvoj. Evropski parlament, Evropska komisija in Evropski svet periodično sprejemajo dokumente, ki kažejo, da postaja homoseksualnost predmet nekoliko bolj naklonjene obravnave v zakonodaji EU. Zadnji primer je 21. (proti-diskriminacijski) člen *Listine človekovih pravic EU*.

S podeljevanjem delnih pravic oz. izrecnim omejevanjem pravic na poročene pare oz. zakonce se ohranja diskriminacija na osnovi spola, seksualne orientacije in spolne identitete. Istospolni pari lahko v Evropi sklenejo zakonsko zvezo samo na Nizozemskem in v Belgiji. Trenutno je v okviru prava Skupnosti aktualna tudi pravica do prostega gibanja oseb znotraj EU ter ureditev meddržavnega priznavanja različnih pravnih ureditev, vezanih na istospolna partnerstva in zakonske zveze.

Vpeljava zakonske zveze ali registriranega istospolnega partnerstva za samo Unijo ne predstavlja opcije ureditve statusa istospolnih zvez, ker pravo Skupnosti nima kompetenc v zvezi z civilnim statusom ali družinskim pravom držav članic (nacionalnih zakonodaj). Institucije EU državljanom in državljan-kam ne podeljujejo personalnega civilnega statusa (ta je bolj ali manj ekvivalent poroke). Vendar obstajajo tri oblike diskriminacije istospolnih partnerjev, ki jih EU zakonodaja lahko eliminira:

- diskriminacija med neporočenimi pari različnega spola in neporočenimi pari istega spola (direktna diskriminacija na osnovi spolne usmerjenosti);
- diskriminacija med poročenimi pari različnega spola in registriranimi partnerji istega spola (direktna ali indirektna diskriminacija na osnovi spolne usmerjenosti);
- diskriminacija med poročenimi zakonci različnega spola in neporočenimi partnerji istega spola (indirektna diskriminacija na osnovi spolne usmerjenosti).

43 Council Directive establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation (2000/78/EC).

44 Lund Andersen (2001), op. cit. zgoraj; Waaldijk (2001), op. cit. zgoraj; Euroletter 98 (2002), http://www.steff.suite.dk/eurolet/eur_98.pdf. Merin (2002), op. cit. zgoraj; P. Baetens (1998), European round-up. V: Familles Gayes et Lesbiennes en Europe, Actes du Colloque, Videotheque de Paris, 27. Juin 1997. Paris: APGL.

45 I. Douglas (2002), Free Trade under Fire. Princeton: University Press; C. Forder (2000), Models of Domestic Partnership Law. Canadian Journal of Family Law.

46 Glej: www.eosgallupeurope.com/homo/index.html.

▼ Največji problem v večini držav predstavlja tretja oblika diskriminacije. Po direktivi o zaposlovanju⁴³ je oblika diskriminacije tudi, če delodajalec ne daje enakih varščin in ugodnosti partnerju ali partnerki zaposlenega delavca.

Unija bo morala v kratkoročnem ali srednjeročnem obdobju razviti tudi mehanizme za usklajevanje različnih, sedaj obstoječih pravnih rešitev in statusov. To seveda ne pomeni harmonizacije nacionalnih zakonov držav članic, ampak omogočanje sistematične koordinacije različnih legalnih statusov in primerjave med različnimi oblikami obstoječih zakonskih rešitev, npr. vprašanja, kako se lahko francoski *PaCS* konvertira v nemški zakon o registriranem partnerstvu, ali, kaj se zgodi, če se par odseli na Finsko. V omenjenem kontekstu je edini praktični pristop možen le z nivoja EU.

Zelo kompleksno je tudi področje starševskih in posvojitelskih razmerij med otroci in LGBT starši. V kontekstu istospolnega partnerstva ali zakonske zveze v EU lahko oseba posvoji otroka svojega partnerja ali partnerke na Danskem, Nizozemskem in Švedskem oz. na Švedskem, Nizozemskem in Veliki Britaniji, če gre za posvojitve v paru, izven EU pa tudi na Norveškem in Islandiji.⁴⁴ V Veliki Britaniji so leta 2002 sprejeli nov zakon o posvojitvah, ki podeljuje neporočenim parom - različnega ali istega spola - pravico do vzajemne posvojitve otrok. Britanski zakon o posvojitvah sodi - poleg nizozemskega in švedskega ter nekaterih kanadskih provinc - med najbolj liberalne rešitve na tem področju.

V **ZDA** 'gej' posvojitve omogoča pet zveznih držav (Kalifornija, Connecticut, Illinois, Massachusetts in New York), v **Kanadi** pa dve provinci (Ontario, Britanska Kolumbija).⁴⁵

Če se pravo Skupnosti razmeroma zadržano odziva na aktualne družbene potrebe LGBT, pa *Evropsko sodišče za človekove pravice* v Strasbourgu kaže v zadnjem času naraščajočo pripravljenost priznavanja pravic neporočenih parov in partnerjev, zlasti v kontekstu pravice do zaščite zasebnega in družinskega življenja ter pravice do zaščite pred diskriminacijo (pravica ne-bit diskriminiran).

Sodeč po statističnih raziskavah *EOS Gallup Europe* iz leta 2003, izvedenih na vzorcu preko 15.000 ljudi v državah EU in državah pristopnicah (ki bodo postale članice EU leta 2004), je podpora homoseksualnim porokam in posvojitvam relativno stabilna.⁴⁶ V državah članicah EU okrog 60 % vprašanih podpira legalizacijo istospolnih partnerskih zvez, v državah pristopnicah pa legalizacijo podpira 53 % anketirancev. Najbolj podporni sta Danska in Nizozemska, najmanj pa Ciper in Grčija. Pri vprašanju posvojitve otrok je v državah članicah EU delež podpore posvojitvam 42 %, v državah pristopnicah pa 38 %. Možnosti posvojitve so najbolj naklonjeni prebivalci Nizozemske, Nemčije, Španije in Danske, najbolj pa nasprotujejo državljani Cipra, Grčije in Malte. Analiza demografskih faktorjev tistih, ki so sodelovali v raziskavi, je pokazala, da so legalizaciji pravic lezbijk in gejev širom Evrope bolj naklonjene ženske kot moški, mlajše generacije bolj kot starejše, ravno tako so bolj podporni tisti z višjo izobrazbo ter ateisti. Med vernimi anketiranci pravicam najbolj nasprotujejo kristjani in muslimani.

47 L. Farkas (2001), The aborted liberalisation of gay rights in Hungary. V: R.Wintemute; M. Andenaes (ed.). Legal recognition of same-sex partnerships. Oxford & Portland: Hart; B. Sándor (2001), Hungary. V: Equality for Lesbians and GayMen: A relevant Issue in the EU Accession Process. Brussels: ILGA-Europe.

V. Zakoni, ki urejajo istospolna partnerstva v državah pristopnicah Evropske unije

Številne države bivšega vzhodnega bloka se soočajo z zahtevami po odpravi diskriminacije in izenačitvi pravnega statusa hetero- in homoseksualnih parov. Samo v eni izmed držav pristopnic EU je to področje zakonsko že regulirano, v petih pristopnih članicah EU pa že nekaj let potekajo uradni postopki in priprave na uvedbo ustreznih zakonskih sprememb. Postopek za zakonske spremembe je bil konec leta 2002 sprožen tudi v sosednji republiki Hrvaški.

Obstoječa zakonska ureditev razmerij med osebami istega spola (<i>ne-registrirano partnerstvo</i>)	V postopku zakonskih sprememb	Pristopnice EU brez prave ureditve razmerij med osebami istega spola
Madžarska	Češka	Estonija
Hrvaška	Latvija	Litva
	Slovaška	Ciper
	Slovenija	Malta
	Poljska	

Tabela 2: Vrsta pravne ureditve partnerskih skupnosti med osebama istega spola v državah pristopnicah EU in Hrvaški.

V. 1. Madžarska

Madžarska je edina vzhodnoevropska država, ki zakonsko ureja partnerska razmerja med osebami istega spola. Ureditev, kot jo pozna Madžarska, sodi v sistem t.i. ne-registriranega partnerstva (kohabitacija).

Madžarsko Ustavno sodišče je marca 1995 ugotovilo, da *"trajna zveza dveh oseb predstavlja vrednote, ki bi morale biti pravno priznane na podlagi enakega dostojanstva, ne glede na spol oseb, ki živita skupaj. ...Spol partnerjev ... je lahko pomemben, če regulativa zadeva skupnega otroka ... ali poroko. Vendar, če te izjemne razmere ne obstajajo, je izločitev iz zakonov, ki pokrivajo... [istospolno] skupno gospodinjstvo partnerjev... arbitrarno in pomeni kršitev človekovih pravic; zato gre za diskriminacijo, ki je v nasprotju z zakonom 70/A... Pravica do socialnih varščin na podlagi skupnega gospodinjstva ne more biti odvisna samo od spola dveh oseb, ki živita skupaj."*⁴⁷

Ustavno sodišče je zakonodajalcu ponudilo več možnosti rešitve obstoječega stanja, med drugim tudi uvedbo registriranega partnerstva; posledica intervencije Ustavnega sodišča pa je bila, da je madžarski parlament maja **1996** razširil obseg zakonskih določil za izven-zakonske partnerje, ki živijo v skupnem gospodinjstvu, tudi na istospolna partnerstva. Po zakonu šte. 43 iz leta 1996 je bil Civilni zakonik dopolnjen z zakonom šte. 685/A, ki pravi: *"Partnerja sta - če ni z zakonom drugače določeno - dve osebi, živeči v emocionalni in ekonomski skupnosti, istem gospodinjstvu in nista poročeni"*. Partnerstvo je institucija civilnega prava, partnerja oz. partnerici sta sorodnika, vendar nista svojca v smislu družinske zakonodaje. Obstoj partnerstva je potrebno dokazovati (kar lahko vključuje tudi intervjuje socialne službe s sosedmi).

- 48 Act no. 4, 1959.
 49 Act no. 78, 1993.
 50 Social Administration Act (Act no. 3, 1993).
 51 Act no. 82, 1997; no. 96, 1993; no. 4, 1959.
 52 M. Kotišová (2001), The Czech Republic. V: Equality for Lesbians and GayMen: A relevant Issue in the EU Accession Process. Brussels: ILGA-Europe;
 I. Prochazka, SOHO, Praga (osebna informacija, 2002).
 53 M. Molnárová (2001), Slovakia. V: Equality for Lesbians and GayMen: A relevant Issue in the EU Accession Process. Brussels: ILGA-Europe.
 54 A. Daučíková (2001), Slovakia: still a long way to go. ILGA-Europe Newsletter 1/2.
 55 J.L. Lavrikovs (2000), Latvia Partnership law presented to the media and sent to parliament (neobjavljen referat z mednarodne konference ILGA-Europe, Bukarešta 2000); J.L. Lavrikovs (2001), Latvia. V: Equality for Lesbians and GayMen: A relevant Issue in the EU Accession Process. Brussels: ILGA-Europe.

▼ Neporočena partnerja pridobita skupne premoženjske pravice, in sicer sorazmerno z vložkom. Za razliko od zakoncev, ki imajo skupno premoženjsko pravico do dobička, nastalega na ločeni lastnini, imajo neporočeni partnerji pravico do proporcionalnega deleža pri dobičku zgolj v primeru, da so prispevali pri akumulaciji dobička. V primeru premoženjskega spora (glede delitve skupnega premoženja) sta partnerja upravičena do sodne pomoči na enak način kot hetero pari.

Za urejanje neporočenih partnerskih skupnosti se uporabljajo določila iz različnih zakonov. Partnerja lahko dedujeta preko oporoke, vendar ne sodita med zakonite dediče.⁴⁸ Partnerja lahko s soglasjem lokalnih oblasti skupaj najameta družbeno stanovanje, vendar avtomatičnega prenosa najemnega razmerja z enega partnerja na drugega (npr. v primeru smrti enega od partnerjev) ni.⁴⁹ Ker neporočeni partnerji nimajo statusa svojca, niso obvezani do preživljanja šibkejšega partnerja. Vendar pa sta partnerja po Zakonu o socialni upravi⁵⁰ definirana kot družinska člana in sta se pod določenimi pogoji tudi obvezana vzajemno podpirati. Partnerji so upravičeni do nadomestila za nego (v primeru skrbi za bolnega partnerja) in lahko postanejo upravičenci v državni ali zasebni pokojninski shemi, v sistemu vzajemnega prostovoljnega zavarovanja ali drugih oblik zavarovanja.⁵¹

V. 2. Češka

Leta 1998 je bil v češki parlament vložen **Predlog zakona o partnerstvu oseb istega spola** (*Act on the partnership of same-sex persons*), ki ga je spisala skupina poslank in poslancev različnih političnih usmeritev v sodelovanju z nevladno LGBT organizacijo SOHO.⁵² Predlog se zgleduje po skandinavskem modelu. Marca 1999 je vlada soglasno potrdila zakonski predlog. Parlament republike Češke je oktobra 2001 po treh branjih znova zavrnil predlog imenovanega zakona, ki je padel z razliko le treh glasov.

V. 3. Slovaška

Na Slovaškem so se aktivnosti za uvedbo zakona o registriranem partnerstvu za istospolne pare začele leta 1997, in sicer na pobudo nevladnih LGBT organizacij.⁵³ Okrepljene zahteve po zakonskih spremembah so se pojavile leta 2000, ko so organizacije *Museion*, *Ganymedes*, *Altera in HaBiO* na vlado naslovile nove zahteve za zakonsko ureditev statusa istospolnih parov. Leta 2001 je bila oblastem izročena že tretja zahteva za legalizacijo istospolnega partnerstva. Zadnji osnutek zakona ureja starševske pravice bioloških staršev, ne pa tudi posvojiteljskih pravic.⁵⁴

V. 4. Latvija

Septembra 1999 je bil v Saeimo (parlament) republike Latvije vložen predlog zakona o registriranem istospolnem partnerstvu.⁵⁵ Imenovani predlog je rezultat sodelovanja med latvijskim vladnim Uradom za človekove pravice in nevladno organizacijo *Homosexuality Information Center (HIC)* iz Rige, ki sta v letih 1998/1999 izvedla obsežno raziskavo *"Analiza in pravni položaj lezbijk in gejev v Latviji"*.

Predlagani zakonski osnutek predvideva možnost legalnega urejanja istospolnih skupnosti v obliki registracije. Latvijski predlog zakona je bil oblikovan po vzoru Danske, Norveške, Švedske, Islandije in Nizozemske. Pogoji za registracijo, postopek registracije in prekinitve registrirane skup-

- ⁵⁶ Členi 32-83, 13-21 in 19-56 Civilnega zakona, z izjemo določil, ki se nanašajo na verske institucije.
- ⁵⁷ Za reg. partnerstvo se ne aplicirajo členi 162-176 Civilnega zakona, ki se nanašajo na posvojitev otrok.
- ⁵⁸ Členi 84-88 Civilnega zakona.
- ⁵⁹ Členi 89-145 Civilnega zakona.
- ⁶⁰ Členi 382-840 Civilnega zakona.
- ⁶¹ P. Gazdinowski & J. Sosnowska (2000), Homosolidarity. (referat na mednarodni konferenci ILGA-Europe, neobjavljeno).
- ⁶² Zakon o istospolnim zajednicama. Narodne novine, 23. 7. 2003.

nosti so regulirani s civilnim pravom oz. z normativi, ki se uporabljajo za sklenitev in razvezo zakonske zveze.⁵⁶

Starostna omejitev za sklepanje partnerstva je 18 let, v izjemnih primerih 16 let. Vsaj eden od bodočih partnerjev mora biti državljan s stalnim bivališčem v Latviji. Sklenitev partnerstva ni možna med sorodniki v prvem kolenu (bratje, sestre, polbratje, polsestre, posvojitelji in posvojenci, skrbniki in osebe v skrbništvu), ravno tako sklenitev ni možna v primeru, da je že sklenjena zakonska zveza ali registrirano partnerstvo. Namero registracije je treba, zaradi možnosti izražanja morebitnih zadržkov s katerekoli strani, predhodno uradno najaviti. Registracija poteka v obliki obreda, ki ga izvede civilni uradnik, pogoj je prisotnost dveh polnoletnih prič. Partnerja prejmeta uradni certifikat, opremljen z nacionalnimi simboli, uradni zaznamek o registraciji je vnesen v potna lista partnerjev. Civilni status se namreč spremeni, osebi pridobita status '*registrirana partnerja*'.

Registrirano istospolno partnerstvo bi imelo podobne pravne posledice kot zakonska zveza. To pomeni, da bi po registraciji istospolne skupnosti veljala aplikacija zakonov in drugih normativov, ki urejajo zakonsko zvezo in odnose med zakoncema, z izjemo določil glede posvojitve otrok.⁵⁷

Za istospolno registrirano partnerstvo veljajo zakoni, ki urejajo osebne pravice in dolžnosti partnerjev,⁵⁸ premoženjska razmerja med partnerjema,⁵⁹ zakoni na področju dedovanjskih razmerij,⁶⁰ kakor tudi zakoni in določila, ki se nanašajo na pokojninsko in socialno zavarovanje, imigracijo in pridobitev državljanstva, pravico do bivanja, zdravstveno oskrbo, državne službe in pravice partnerjev v kazenskih sodnih procesih. Tudi na področju socialne varnosti imata registrirana partnerja enake pravice in dolžnosti kot zakonca, vključno s preživnino oz. vzdrževalnino socialno šibkejšega partnerja.

Odločbo o prenehanju registriranega partnerstva sprejme sodišče. Sodišče o tem odloča na zahtevo enega ali obeh partnerjev. Pogoji za zahtevek za razrešitev istospolne registrirane partnerske skupnosti so zakonsko določeni (enaki kot za razvezo zakonske zveze), pomembni so zlasti v primeru, da je zahtevek enostranski.

V kontekstu mednarodnega prava se mednarodne pogodbe, ki zavezujejo Latvijo, ne uporabljajo v zvezi z registriranimi partnerstvi, razen če je posebej določeno drugače. Registrirana partnerstva iz drugih držav se avtomatično priznavajo v Latviji.

V. 5. Poljska

Leta 2000 sta bila v poljski parlament vložena dva osnutka zakona, ki sta ju vložili različni poslanski skupini.⁶¹ Prvi osnutek je bil izdelan po vzoru češkega predloga o registriranem istospolnem partnerstvu, drugi pa po vzoru francoskega *PaCS*.

V. 6. Hrvaška

Hrvaški sabor je 14. julija **2003** sprejel Zakon o istospolnih skupnostih (*Zakon o istospolnim zajednicama*), ki ureja status in pravne učinke življenjske skupnosti dveh odraslih oseb istega spola, ki traja najmanj tri leta.⁶² Zakon vsebuje 22 členov, v veljavo je stopil 23. julija 2003. Pogoj za sklenitev

63 Neobjavljeno, podatki po Kontra, Zagreb.

64 Stanje februarja 2003; neobjavljeno, podatki po Kontra, Zagreb.

65 Skupščinski poročevalec št. 30, 1991.

66 141. člen Ustave RS se glasi: "Kdor zaradi razlike v narodnosti, rasi, barvi, veroizpovedi, etnični pripadnosti, spolu, spolni usmerjenosti, gmotnem stanju, rojstvu, izobrazbi, družbenem položaju ali kakšni drugi okoliščini prikrajša koga za katero izmed človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki so priznane od mednarodne skupnosti ali določene z ustavo ali zakonom, mu takšno pravico ali svoboščino omeji, ali kdor na podlagi takšnega razlikovanja komu da kakšno posebno pravico ali ugodnost, se kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do enega leta".

67 Zakon o varstvu osebnih podatkov v 3. členu navaja: "Upravitelji zbirk osebnih podatkov, ki so za njihovo zbiranje pooblaščen z zakonom, lahko zbirajo osebne podatke, ki se nanašajo na [...] spolno vedenje, samo na podlagi pisne privolitve posameznika." 4. člen tega zakona navaja, da mora biti "obdelava podatkov, ki se nanašajo na [...] spolno vedenje, posebej označena in zavarovana." Za kršitve je predvidena denarna kazen. Spolno vedenje navajata tudi 8. člen (varstvo osebnih podatkov) in 23. člen (omejitve pravic posameznika); Ur. list RS št. 59 - 2792, 1999.

68 Zakon o delovnih razmerjih (ZDR) izrecno prepoveduje diskriminacijo na osnovi spolne usmerjenosti. 1. odstavek 6. člena določa: "Delodajalec ne sme iskalca zaposlitve [...] ali delavca v času trajanja delovnega razmerja in v zvezi s prenehanjem pogodbe o zaposlitvi postavljati v neenakopraven položaj zaradi spola, rase, barve kože, starosti, zdravstvenega stanja oziroma invalidnosti, verskega, političnega ali drugega prepričanja, članstva v sindikatu, nacionalnega in socialnega porekla, družinskega statusa, premoženjskega stanja, spolne usmerjenosti ali zaradi drugih

skupnosti je dopolnjena starost 18 let, partnerja/partnerici morata biti poslovno sposobni in ne smeta biti v krvnem sorodstvu do četrtega kolena (čl. 3). Zakon določa dve pravni posledici; prva je dolžnost in pravica do preživljanja partnerja/partnerke, ki nima lastnih sredstev za življenje. V tem pogledu se uporabljajo določila Družinskega zakona (*Obiteljski zakon*). Ta pravica pod določenimi pogoji velja tudi po prenehanju istospolne skupnosti, za morebitne spore je pristojno sodišče (čl. 6-10). Druga pravna posledica je možnost medsebojnega urejanja premoženjskih razmerij; zakon tu ločuje med skupno in osebno lastnino partnerjev/partneric; premoženjska razmerja pa se lahko uredijo tudi s posebnim medsebojnim dogovorom (čl.11-20). V 21. členu zakon izrecno prepoveduje diskriminacijo, vezano na istospolne skupnosti in seksualno usmerjenost. Ločuje med neposredno in posredno diskriminacijo, kot obliko diskriminacije pa prepoznava tudi spodbujanje k diskriminaciji.

Zakon o istospolnih skupnostih je nastal v sodelovanju Ministrstva za delo in socialo Republike Hrvaške in hrvaških LGBT nevladnih organizacij *Kontra* in *Iskorak*. Ministrstvo je leta 2002 na svoji spletni strani izvedlo anketo o stališču javnosti do istospolnih zvez, ki je pokazala, da 63 % anketirancev podpira istospolne zakonske zveze.

Pred tem je Vlada Republike Hrvaške že novembra 2002 odobrila predlog zakona o družinskih razmerjih (*Prijedlog obiteljskog zakona*).⁶³ V okviru navedenega zakonskega predloga je 3. člen določal učinke za izvenzakonsko skupnost. V prvotni različici 3. člena (alineja 2) je družinski zakon predvideval tudi ureditev istospolne zveze oz. priznavanje statusa izvenzakonske skupnosti tudi istospolnih parov. To je pomenilo, da bi geji in lezbijke, ki dlje časa živijo v izvenzakonski skupnosti, pridobili enake pravice in obveznosti iz te skupnosti, kakor gredo parom različnega spola, in sicer pravico in obveznost preživljanja šibkejšega partnerja ter skupne premoženjske in dedovajske pravice. Predlog ni predvidel pravice do prenosa socialnih varščin po partnerju (zdravstveno in pokojninsko zavarovanje) ter posvojiteljskih pravic. Zakonski osnutek je bil po prvi obravnavi v *saboru* republike Hrvaške vrnjen v nadaljnjo dodelavo, pod pogojem, da se izbriše 'sporna' varianta 3. člena. Ta pogoj je postavila *Hrvatska seljačka stranka*, z argumentom, da je za urejanje istospolnih zvez potreben poseben zakon.⁶⁴

VI. Slovenija

VI. 1. Splošno

Slovenija uzakonja splošno načelo proti-diskriminacije v 14. členu Ustave RS. Ta člen zagotavlja vsakomur - ne glede na "*ostale osebne okoliščine*" - enakost pred zakonom in enake človekove pravice ter temeljne svoboščine. Med t.i. osebne okoliščine sodi tudi istospolna usmerjenost.⁶⁵

Za razliko od Ustave, ki implicitno naslavlja spolno usmerjenost, *Kazenski zakonik RS* v 141. členu izrecno prepoveduje diskriminacijo na osnovi spolne usmerjenosti.⁶⁶ Proti-diskriminatorno regulativo najdemo tudi v posameznih zakonih, na primer na področju varstva osebnih podatkov⁶⁷ ter delovne zakonodaje.⁶⁸

Vlada RS se je zavezala k odpravi diskriminacije v *Koalicijskem sporazumu o sodelovanju v vladi RS* (poglavje 4 / alineja 8).

Lesba

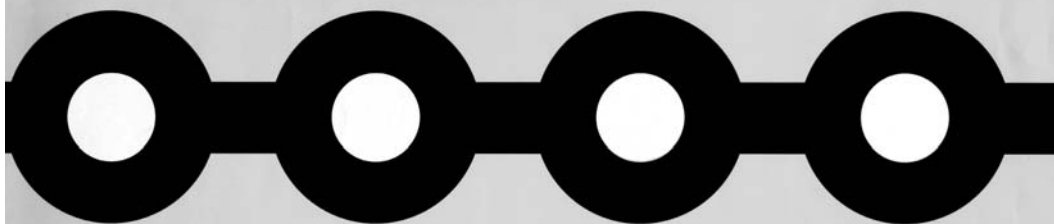
LEZBIČNA POLITIČNA, SOCIALNA IN KULTURNA REVILJA, 1°: MANIFEST, LJUBLJANA, DECEMBER 1997

brezplačna

MANIFEST

Naše zahteve so zahteve po enakosti in enakopravnosti. Zahtevamo polnopravno državljanstvo in družbo, v kateri bomo imeli lezbijke in geji enake pravice in odgovornosti kot ostali državljani in državljanke Republike Slovenije.

LEZBIČNA SEKCIJA ŠKUC-LL POSTAVLJA SLEDEČE ZAHTEVE

- 1** Enake človekove pravice in svoboščine za istospolno usmerjene ženske. Seksualne pravice so obče človekove pravice. Ženske imamo pravico do razpolaganja z lastno seksualnostjo.
- 2** Eksplicitno navedbo spolne usmerjenosti v 14. členu Ustave Republike Slovenije, ki zagotavlja enakost človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Lezbijke in geji smo državljanke in državljani RS.
- 3** Dosledno uresničevanje enakosti pred zakonom.
- 4** Enake pravice glede sklenitve zakonske zveze in glede vključitve v vse pravice, ki iz nje izhajajo (socialne varščine, priseljeniške pravice, pokojninske in dedovanjske pravice, itd.). Lezbične in gejevske skupnosti so družinske skupnosti.
- 5** Enake starševske in posvojitvene pravice. Lezbične in gejevske starše naj se presoja po njihovih starševskih sposobnostih.
- 6** Enako zakonsko zaščito pred vsemi vrstami diskriminacije istospolno usmerjenih. Zahteve po nediskriminatorni zakonodaji niso zahteve po posebnih pravicah, temveč po izenačenju pravic.
- 7** Enakost pri kazenski zakonodaji.
- 8** Enake možnosti na trgu delovne sile in zaposlovanja.
- 9** Enako obravnavo na področju servisnih dejavnosti.
- 10** Enako obravnavo tematike homoseksualnosti v procesih vzgoje in izobraževanja, s ciljem preprečevanja stigmatizacije homoseksualnosti, lezbijk in gejev.
- 11** Korektno obravnavo na nivoju javnih medijev. Pomanjkanje informacij ali stereotipiziranje homoseksualnosti vodi v homofobijo.
- 12** Enak in enakopraven položaj v širši družbi, z enako mero spoštovanja do istospolne usmerjenosti, lezbijk in gejev.

PREKINIMO MOLK O KRŠITVAH DRŽAVLJANSKIH IN ČLOVEKOVIH PRAVIC LEZBIJK IN GEJEV!

LEZBIČNA SEKCIJA ŠKUC - LL

ŠKUC - LL in MAGNUS, Kersnikova 4, Ljubljana 1000

Tel. (061) 1327-368, fax (061) 329-185

g. Borut ŠUKLJE
Generalni sekretar vlade
Vlada Republike Slovenije
Gregorčičeva 20
1000 Ljubljana

Ljubljana, 25.5.1997

Spoštovani g. Šuklje,

V skladu z 81. členom *Poslovnika Vlade RS* (Ur.l. št. 13, 12.3.1993) naslavljata sekciji ŠKUC - LL in Magnus na Vlado RS prošnjo za možnost sodelovanja v procesu realizacije nove zakonodaje, ki zadeva zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih.

Omenjeni nevladni organizaciji že vrsto let organizirano in aktivno delujeta predvsem na področju kulture in socializacije istospolno usmerjenih (filmski festivali, gejevsko-lezbični revijalni tisk, mednarodne konference, številne edukacijske akcije za varno in varnejšo spolnost, boj proti aidsu, Galfon - svetovalno-krizni telefon za lezbijke in geje, itd.). Temeljni namen našega dela je razvijanje istospolnih življenjskih stilov, s ciljem preprečevanja in omejevanja homofobije, ignorance in drugih negativnih družbenih pojavov, s katerimi večinski del populacije pogosto diskriminira nosilce manjšinskih vedenjskih vzorcev. Spolne manjšine sodijo med najbolj marginalne družbene skupine problematika istospolno usmerjenih pa iz dneva v dan narašča. *Ustava RS* (14. čl.) sicer zagotavlja vsem državljanom in državljanke enake pravice, "ne glede na osebne okoliščine" (kamor sodi spolna usmerjenost; *Poročevalec Skupščine RS*, št. 30, 12.12.1991) vendar v praksi za istospolne manjšine to pomeni predvsem "delno", "drugorazredno" državljanstvo. Istospolno usmerjeni državljani/ke tako nimajo realnih možnosti konzumiranja določenih pravic na način, ki velja za ostale državljane/ke RS.

Nekatere evropske, predvsem skandinavske države, že omogočajo sklenitev istospolne zakonske zveze ali vsaj t.i. registrirano partnerstvo. V RS je bilo do danes podanih že nekaj pobud za spremembe zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (predvsem s strani Urada za žensko politiko). Vendar dosedanja predlogi za spremembo omenjenega zakona niso prišli dlje od matičnega ministrstva (MDDSZ). Kot nam je znano, je matično ministrstvo dalo izdelati tudi strokovno poročilo oziroma oceno stanja pravnega statusa istospolnih partnerstev v evropskih državah (izvajalec Inštitut za civilno-družbeno pravo, Pravna fakulteta Maribor, 1996).

ŠKUC - LL in Magnus bi kot profesionalni organizaciji, z neposrednimi izkušnjami in ustreznim poglobljenim znanjem s področja homoseksualnosti, v bodoče želeli sodelovati v procesu spreminjanja družinske zakonodaje. Naše interesno področje pokriva predvsem proces nastajanja nove tozadevne zakonodaje oz. možnost pravne ureditve t.i. registrirane partnerske zveze oz. zakonske zveze, ki bi istospolnim zvezam omogočila uporabo institucije civilnih pravic, izhajajočih iz državljanstva RS, s tem pa enakovrnen položaj v kontekstu širše družbene skupnosti. Prosimo, da ocenite morebitne prednosti našega sodelovanja in nam omogočite aktivnejši pristop na področjih, ki neposredno zadevajo istospolne manjšine same.

V pričakovanju odgovora vas pristrčno pozdravljamo,

Za ŠKUC - LL in Magnus
Tatjana Greif

osebnih okoliščin.". V 3. odstavku 6. člena ZDR je zapisano: "Prepovedana je neposredna, kot tudi posredna diskriminacija zaradi spola, rase, starosti, zdravstvenega stanja oziroma invalidnosti, verskega ali drugega prepričanja, spolne usmerjenosti in nacionalnega porekla."; Ur. list RS št. 42, 2002.

69 Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR), Uradni list RS št. 14, 1989.

70 K. Zupančič (1993), Zakonska zveza istospolnih oseb? Pravnik 48/11-12; K. Zupančič (1995), Pravo in življenjska skupnost istospolnih oseb. Zbornik znanstvenih razprav letnik LV. PF: Ljubljana.

71 Pisna pobuda sekcij ŠKUC-LL in ŠKUC-Magnus, z dne 25. 5. 1997 vladi RS za sodelovanje v postopku zakonskih sprememb.

72 Predlog zakona o registraciji istospolnih skupnosti (s.a.). Inštitut za civilno, primerjalno in mednarodno zasebno pravo pri Pravni fakulteti v Mariboru: Maribor (neobjavljeno).

73 Predlog zakona o registraciji istospolnih skupnosti (1998). Ljubljana: MDDSZ RS (neobjavljeno).

74 Nove naloge so posledica uvedbe novih zakonskih določil, zato je takšen izgovor MNZ ne-logičen.

75 Podatek MDDSZ RS, maj 2000.

Vrsta zakonskega akta	Anti-diskriminatorni način	Diskriminatorni način	Ni uzakonjeno
Ustava RS	■		
Kazenski zakonik RS	■		
Zakon o varstvu os. podatkov	■		
Zakon o medijih	■		
Zakon o delovnih razmerjih	■		
Zakon o azilu	■		
Zakon o um. oploditvi		■	
Istospolne partnerske zveze			■
Posvojitve za istospolne pare			■

Tabela 3: način obravnave istospolne usmerjenosti v zakonodaji RS po posameznih področjih.

VI. 2. Družinsko pravo in legalizacija partnerstev oseb istega spola v Sloveniji

Izrecni poudarek Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR)^{69,70} je na sklenitvi zakonske zveze izključno med partnerjema nasprotnega spola; po 3. členu ZZZDR je *"zakonska zveza z zakonom urejena življenjska skupnost moža in žene"*, katerega družbeni pomen je v zasnovanju družine. 2. člen ZZZDR definira družino kot *"življenjsko skupnost staršev in otrok"*. Tudi 16. člen imenovanega zakona določa kot pogoj za sklenitev in veljavnost zakonske zveze, da sta *"dve osebi različnega spola"*.

Istospolna partnerstva v Sloveniji zakonsko niso zaščiteni, zato so istospolni pari diskriminirani s strani države in širše družbe, posledično pa so žrtve diskriminacije tudi otroci, živeči v istospolnih družinah.

Leta 1997 se je Ministrstvo RS za delo, družino in socialne zadeve RS (MDDSZ RS) odločilo obravnavati pobudo za spremembo ZZZDR, ki bi omogočila pravno ureditev razmerij istospolnih partnerjev (pred tem je bilo v devetdesetih letih podanih že več pobud). Tedanji minister Anton Rop je leta 1997 imenoval posebno delovno skupino za pripravo zakonskega predloga, v kateri sta na pobudo organizacij ŠKUC-LL in ŠKUC-Magnus⁷¹ - delovala tudi predstavnika zainteresiranih lezbičnih in gejevskih skupin.

Imenovana delovna skupina se je odločila oblikovati nov zakon o registriranem partnerstvu in ne dopolnjevati obstoječega ZZZDR. Besedilo osnutka zakona je pripravil Inštitut za civilno pravo Pravne fakultete Maribor.⁷² Leta 1998 je bil na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve pripravljen **Predlog zakona o registrirani istospolni skupnosti**.⁷³ Predlog naj bi bil konec leta 1999 predan v postopek medresorskega usklajevanja, kjer se je po uradnih podatkih MDDSZ RS zataknilo že na Ministrstvu za notranje zadeve RS, ki je zavrnilo predvideno izvajanje nalog v zvezi z vodenjem registra istospolnih partnerstev, češ da to področje ni v okviru obstoječih delovnih nalog.⁷⁴ Vendar po uradnih podatkih taistega ministrstva leta 2000 predlog zakona še vedno ni bil pripravljen v obliki čistopisa, ki bi ga lahko poslali na usklajevanje službi za zakonodajo.⁷⁵

76 Greif (2002), Otroci drugorazrednih državljanov: istospolne družine v pravu in praksi. Časopis za kritiko znanosti 207-208; T. Greif (2001), Nizki start: legalizacija istospolnega partnerstva, Lesbo 13/14.

77 Pisna pobuda ŠKUC-LL, z dne 21. 5. 2001.

78 N. Velikonja & T. Greif (2001), Anketa o diskriminaciji na osnovi spolne usmerjenosti (raziskava je bila opravljena na neslučajnem (snow ball) vzorcu: štev. 172).

▼ Predlog zakona o registrirani istospolni skupnosti iz leta 1998 uvaja register istospolnih skupnosti, določa pogoje in postopek za registracijo in prekinitev istospolne skupnosti, pogoje in formalni postopek registracije ter pravne posledice le-te. Pravni posledici sta le dve: pravica in dolžnost preživljanja socialno šibkejšega partnerja oz. partnerice ter ureditev medsebojnih premoženjskih razmerij.

Glavna pomanjkljivost zakonskega predloga je, da ne ureja osnovnih zadev na področju socialnega varstva, t.j. pravice do socialnega, zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja po partnerju ali partnerici. Predlog zakona prepušča ureditev pravnih posledic vsakemu posameznemu področju, kar pomeni prelaganje vprašanja socialnih varščin na dolgoročni nivo. Skratka, iz predlagane pravne ureditve partnerstva izhaja zgolj za državo razbremenilna legalizacija medsebojne dolžnosti preživljanja, medtem ko nujno potrebne socialne varnosti partnerjev ne jamči.⁷⁶

Zakonski predlog iz leta 1998 popolnoma zaobide področje socialne varnosti - ravno to področje pa je temeljnega pomena za stabilno in varno življenje ter enakopravno partnerstvo. Naloga zakonodajalca je, da prednostno uredi zlasti to področje. Pravica do socialne varnosti je mednarodno priznana kot človekova pravica in zavzema osrednje mesto v številnih mednarodnih dokumentih, med drugim v *Evropski socialni listini*. Poleg zgornje pomanjkljivosti zakonskega predloga je predstavljala neizogiben problem tudi diskriminatorna obravnava lezbijk in gejev v pravno-primerjalnem besedilu ter obrazložitvi zakona, ki ga je izdelala Pravna fakulteta Maribor. Uporabljene formulacije in termini so zaznamovani s slabšalnim pristopom ter številnimi netočnimi in zavajajočimi podatki. Zaradi tega so LGBT organizacije besedilo ocenile kot nestrokovno in zatoj neprimerno za formalno argumentacijo v zakonodajne namene.

< 31

Zaradi naštetih razlogov ter večletnega zastoja zakonskega osnutka iz leta 1998 na MDDSZ RS je lezbična sekcija ŠKUC-LL maja 2001 naslovila na matično ministrstvo pobudo za dopolnitev zakonskega predloga v smeri izboljšav, zlasti glede zagotavljanja socialnega varstva in drugih pravic (status svojca, pravica do koriščenja bolniškega in porodniškega dopusta, dedovanjske pravice), preden bi bil zakon posredovan v ustaljene usklajevalne postopke ter poslansko obravnavo.⁷⁷ Ministrstvo se je na pobudo pozitivno odzvalo in odprlo možnost dopolnitve. Kasneje, konec leta 2002, se je v okviru neformalne delovne skupine, sestavljene iz predstavnikov LGBT skupin (ŠKUC-LL, Magnus, Roza klub in Legebitra) in Ministrstva za družino, izoblikovala možnost, da se izdela nov osnutek zakona o istospolnih partnerskih skupnostih.

VI. 3. Utemeljitev

V Republiki Sloveniji živijo istospolni partnerji in partnerke v zakonskem vakuumu, brez vsakršne pravne zaščite, kar prinaša negativne posledice zanje in za otroke, živeče v teh družinah. Pregled stanja na področju zakonske zaščite istospolnih skupnosti in starševstva v evropskih pravnih praksah podaja ogrožje za primerjavo in ovrednotenje stanja in potreb v Sloveniji.

Republika Slovenija šteje 2.000.000 prebivalcev, med katerimi je po standardnih socioloških ocenah med 100.000 in 200.000 istospolno usmerjenih (5-10 % populacije). Med LGBT populacijo obstaja artikulirana potreba po pravnem urejanju partnerskih razmerij. Leta 2001 je v sistematični raziskavi skoraj 74 % anketirancev in anketirank izrazilo tovrstni interes, leta 2003 pa 77 %.⁷⁸ Stopnja izkazanega interesa obenem odraža tudi stopnjo diskriminacije na tem področju.

▼ **Registrirano partnerstvo** je legalni okvir, ki dvema osebama v stabilni zvezi omogoča, da uredita medsebojna razmerja ter razmerja do tretje stranke, namesto da bi prakticirala *de facto* kohabitacijo, z vso negotovostjo vred. Registrirano partnerstvo je s pogodbo definirano razmerje med dvema osebama, ki živita v trajni življenjski skupnosti. Namen legalizacije je formalizirati in konkretizirati zvezo dveh odraslih oseb, ki želita po načelu partnerstva ustanoviti medsebojno življenjsko skupnost in si tako zagotoviti recipročno materialno in socialno varnost.

Obstoječa zakonodaja v RS je diskriminatorna, saj ne opredeljuje in ne varuje istospolne partnerske skupnosti tako, kot varuje skupnost moškega in ženske. Cilj demokratične države je odprava vsakršne diskriminacije ter enaka zašita vseh kategorij prebivalstva.

Razlogi za pravno regulacijo istospolnih partnerskih skupnosti v Sloveniji so:

- Obstoječa določena dela prebivalstva RS - to je oseb, živečih v istospolnih partnerskih zvezah - ki terja ureditev aktualnih razmer. Obstoječe potrebe terjajo ureditev razmerij, ki jih imata istospolna partnerja ali partnerki med seboj ter v razmerju do države in družbe.
- Visok interes LGBT skupnosti v RS po legalizaciji istospolnih partnerstev. Raziskava ciljne skupine iz leta 2001 je pokazala 74 % interes, raziskava iz leta 2003 pa 77 %.
- Istospolno usmerjeni državljani in državljanke po obstoječi zakonodaji v RS nimajo dostopa do institucije zakonske zveze.
- Istospolno usmerjena populacija v okviru veljavne zakonodaje RS nima dostopa do nobene oblike pravne zaščite partnerskih razmerij.
- Pravica do varstva pred revščino in socialno izključenostjo. Pravna nezaščitenost istospolnih partnerskih skupnosti vodi v večjo socialno ogroženost, večjo izpostavljenost revščini in posledično v socialno izključenost.
- Zakonsko priznavanje pravic in odprava dolgotrajnih posledic diskriminacije. Diskriminatoren položaj lahko odpravi le ustrezna zakonska rešitev, ki bi onemogočila izkoriščanje in zavarovala življenjsko eksistenco partnerjev.
- Stabilizacija razmerij med osebami istega spola. Osebni odnosi, ki temeljijo na obojestranski pripadnosti, družinskih vezeh in trajni solidarnosti ter občutku pripadnosti, so pomemben del vsakdanjega življenja, saj zadovoljujejo osnovne posameznikove potrebe po materialno-socialni in emocionalni varnosti ter ščitijo integriteto posameznika.
- Inštitut registriranega partnerstva, ki urejuje premoženjska, dedna, davčna vprašanja, povečuje stabilnost države. Te pravice in dolžnosti se namreč odražajo predvsem skozi premoženjsko-pravno sfero (udeležba na premoženju, pridobljenem v času trajanja skupnosti, razpolaganje s tem premoženjem, dedovanje, dolžnost preživljati nepreskrbljenega partnerja itd.).
- Varovanje partnerstva je v javno korist. Zaradi zadovoljevanja specifičnih emocionalnih potreb znotraj partnerske zveze je potencialno manj situacij, ki bi obremenjevale medčloveške odnose.

▼ ■ Inovacija z javnim učinkom in družbeni pomen javnega priznanja istospolnih skupnosti. Zakonodajalec se z regulacijo alternativnih skupnosti odziva na realno stanje in potrebe v družbi, s čimer neposredno uvaja načelo vključevalnosti, odpravlja zaviralni faktor stigmatizacije in pred-sodkovnega dojemanja drugačnosti.

■ Družbena sprejemljivost in simbolni pomen. Sprememba družbenega odnosa do istospolno usmerjenih. Pravne norme imajo nalogo, da ljudi usmerijo k oblikovanju vključevalnega odnosa do sveta ter pozitivno vplivajo na javno mnenje. Dolgoročen učinek zakonske zaščite družbeno stigma-tizirane populacije je, da se ljudje ob novi pravni normi privadijo na novo pojmovanje določenega statusa ali razmerja. Družba postopoma sprejme dejstvo, da dva človeka istega spola lahko živita v trajnem razmerju.

■ Izpolnjevanje pogoja nevtralnosti države. Država naj bi spoštovala različne oblike življenjskih skupnosti, ki obstajajo v okviru njene jurisdikcije.

Pravna ureditev skupnosti istega spola **ne pomeni** grožnje instituciji **zakonske zveze**. Zakonska zveza je tradicionalna in ustaljena pravna oblika, zaščitená z ustavo in zakoni RS, ki bo ta privile-girani status ohranila tudi po uvedbi registriranega partnerstva. Klasična poroka ne bo zaradi tega nič manj zaželena in priljubljena oblika urejanja življenjskih skupnosti moškega in ženske. Med zakonsko zvezo in registriranim partnerstvom obstajata pravna distanca in diferenciacija. Pravni temelj zakonske zveze se ne spremeni; vse regulacije, ki dajejo zakonski zvezi pravni okvir in ta institut opremijo s pravnimi posledicami, ostanejo, so neodvisne od tega zakona in nedotaknjene.

< 33

Tradicionalna poroka obdrži - ne glede na legalizacijo istospolnih partnerstev - simbolni pomen, istočasno pa bi bila možna večja fleksibilnost in toleranca do različnih oblik ureditve zasebnega življenja. Hkrati pa bi vztrajanje na ničelnem obsegu pravic za istospolne pare pomenilo negativne posledice za državo, saj bi - poleg negativnih materialnih posledic - pripeljalo do stimuliranja ne-gativne zavesti istospolno usmerjenih o samih sebi kot '*neenakopravnih državljanih*' in '*nevrednih*' enakih pravic in enake zaščite. Tovrstno zanikanje lastne identitete in osebnih okoliščin posledično vodi v socialne stiske, ki so v breme države.

VI. 4. Cilji in načela zakona

Temeljni cilj zakona je odprava diskriminacije in pravna ureditev življenjskih skupnosti istospolnih parov.

Temeljna določila, ki ne dopuščajo nobene oblike diskriminacije, so vsebovana v *Ustavi RS*, v poglavju o temeljnih pravicah in svoboščinah. Prva določba iz tega poglavja je enakost pred zakonom, ki vsakomur zagotavlja enake pravice in temeljne svoboščine, ne glede na "*narodnost, raso, spol, vero, politično in drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino*". Kršitev prepovedi diskriminacije pomeni kršitev Ustave RS. Kršitev tega načela je kazniva po 141. členu *Kazenskega zakonika RS*.

Oblikovanje pravne institucije za istospolne pare omogoča ustvarjanje možnosti za regulacijo živ-ljenja v skladu z željami. Družbena sprejemljivost se manifestira skozi zakonodajo. Zato formalno pri-znavanje v obliki eksplicitne zakonodaje izboljšuje možnosti za razvoj in obstoj trajnih in stabilnih

79 N. Velikonja (1997), Pragmatični zakon. Teorija in praksa 4; N. Velikonja (1999), Enakost: istospolne družine. Ljubljana: ŠKUC-LL (izobraževalna zloženka); N. Velikonja (1999), Narod, nacionalna država in homoseksualnost. Časopis za kritiko znanosti 195/196.

partnerskih skupnosti. Obratno pa neurejeno stanje in sovražni odnos družbe preprečita razvoj in stabilnost partnerskih razmerij.

Stabilna partnerska in družinska razmerja so v dobro tako posameznika kot družbe. Zato ni sprejemljivo, da bi bili nekateri državljani izločeni iz pravice do poroke samo na osnovi spolne orientacije. Izbira življenjskega partnerja ali partnerice je izrecno individualna, intimna in svobodna odločitev vsakega posameznika in posameznice. Obstajati mora možnost izbire med formalno (zakonsko regulirano) in neformalno (zakonsko neregulirano) obliko partnerskih skupnosti.

Številni tehni faktorji terjajo primerne sistemske ukrepe za spremembo ali odpravo veljavnih zakonov, predpisov in praks, s katerimi se ohranja diskriminacija LGBT. Vključevanje načela enakosti v zakonski sistem pomeni uvedbo zakonov, ki jamčijo učinkovito varstvo pred diskriminacijo.

Soodvisnost med družbeno situacijo in zakonsko regulativo je vselej dvosmerna in vzajemna; aktualno družbeno stanje terja pravne posege, zakon pa narekuje odnos družbe do deprivilegiranih skupin. Sodobna država mora vgraditi sistem enake zaščite v zakonski diskurz in zagotoviti življenjske pogoje za uresničevanje civilnih in človekovih pravic vseh njenih članov. Pravo mora slediti realnosti, vgraditi večjo kompleksnost partnerskih razmerij ter postaviti definicijo družine in starševstva, ki vključuje reprezentacije različnosti.⁷⁹

Pravni red zagotavlja brezpogojno jamstvo države za preprečevanje pravne nestabilnosti. V primeru, da država tega pogoja ne jamči ali ga ne jamči v enaki meri za vse državljane, je povzročena nepopravljiva škoda glede državljskega zaupanja v pravni red.

Novo oblikovana politika naj, dolgoročno gledano, temelji na načelih univerzalnosti pravne izenačitve vseh družinskih oblik, spoštovanja avtonomnosti družine in vseh njenih članov ter članic, spoštovanja pravice do zasebnega in družinskega življenja, uveljavljanja enakih možnosti ter zlasti zaščite otrokovih pravic. Načela in cilji družinske politike se uresničujejo preko ekonomskega in davčnega področja, področja družbenih služb, dela in zaposlovanja, stanovanjske politike, uveljavljanja interesov itd. Zatorej družinska politika ne more obstajati avtonomno, temveč je vezana na socialne in druge politike.

Pri razvoju nove zakonodaje je potrebno zagotavljati vključevalno definicijo partnerskih zvez in družine v vsej raznolikosti. Definicija družine mora temeljiti na družbeni in emocionalni realnosti družinskih vezi v sodobni družbi.

Ključno vprašanje je status otrok v istospolnih družinah. Vso pozornost je treba posvetiti meram in ukrepom za zaščito otrok oz. storiti vse za zaščito njihovih koristi. Posledično pomeni to v prvi vrsti odpraviti (na osnovi seksualne usmerjenosti ali identitete) diskriminiran status njihovih staršev. Vsi otroci morajo biti s strani zakonodajalca obravnavani enako, ne glede na zakonski stan staršev, ne glede na osebne okoliščine in ne glede na to, ali so s starši v biološki vezi ali ne.

Sodobni trend spreminjanja strukture partnerskih in družinskih skupnosti ter novo nastale razmere terjajo odzivnost zakonodajalca. Neodzivnost bi vedno pomenila podaljševanje diskriminacije, podobno kot bi napad na še neuveljavljene pravne norme imel vedno za posledico njihovo mirovanje.

80 Kot relevantno definicijo navajajo Ministrstvo za socialo JAR, 1996: "Družina so posamezniki in posameznice, ki s pogodbo ali sporazumno izberejo intimno skupno življenje in delujejo kot enoten družbeno-ekonomski sistem, ki... vsem svojim članom zagotavlja skrb, hrano in socializacijo ... in zadošča potrebo po fizični, socialni, ekonomski, čustveni, kulturni in duhovni varnosti"; po L. A. Minot (2000), *Conceiving Parenthood*. San Francisco: IGLHRC.

81 C. Forder (2000), (R)evolution in Family Law Relationships. *The Maastricht Journal of Comparative Law*.

82 S. Donoso (1998), *Reinventing Family*. V: *Familles Gayes and Lesbienes en Europe*. Paris: APGL.

83 C. J. Paterson (1995), *Lesbian and Gay Parenting*. The American Psychological Association,

84 S. Golombock & F. Tasker (1995), *Adults Raised as Children in Lesbian Families*. *American Journal of Orthopsychiatry* 65.

VII. Družine gejev in lezbijk: dognanja mednarodnih raziskav

Ker se - v okviru istospolnega partnerstva - kot še posebej občutljivo kaže vprašanje starševskih in posvojiteljskih pravic, smo vključili pregled izsledkov mednarodnih raziskav na tem področju. Začenjamo z izjavo štiriletno nizozemske deklince Eve, ki je prišla do zanimive ugotovitve: "*ženska se ne more poročiti z drugo žensko, ker bi bilo potem preveč otrok*". To otroško 'videnje' obrača na glavo v družbi globoko zakoreninjeno idejo o gejih in lezbijkah kot nereproduktivnem *speciesu*. Ob naraščanju števila in oblik alternativnih družin se hkrati širi bojazen o 'krizi družinskih vrednot'.

Definicija družine se spreminja.⁸⁰ Temu z določenim časovnim zamikom sledijo spremembe v zakonodaji; družinsko pravo doživlja danes velike premike, pravniki govorijo o "*revoluciji v družinskem pravu*". Formacija alternativnih družinskih oblik vodi - ob opuščanju 'dobrih, starih, preverjenih tradicij' - v 'nov teritorij', ki mu ni mogoče priobčiti posledic.⁸¹

Zaščita družin v državah *zahodnega* sveta je usmerjena k ustvarjanju okolja, ki vsem družinskim članom, zlasti otrokom, zagotavlja optimalne pogoje za življenje in razvoj v duhu humanih vrednot. Istospolna usmerjenost ni in ne bi smela biti nezdružljiva z izkušnjo starševstva in željo po družinskem življenju.

Antropologinja Sylvia Donoso, ki preučuje položaj lezbičnega materinstva, je na področju družbenih predsodkov do istospolnega starševstva identificirala tri glavne strahove:

- da bi bil razvoj seksualne identitete otrok gejev in lezbijk oviran;
- da bi homoseksualnost staršev pustila posledice na osebnotnem razvoju otroka, tudi na področju izven same seksualne identitete, npr. da bodo bolj dojemljivi za psihične ali vedenjske težave;
- da bi otroci imeli težave s stigmatizacijo v svojem socialnem okolju.⁸²

Primerjalne študije otrok homoseksualnih staršev so se začele pojavljati v zgodnjih 70. letih 20. stoletja. Znanstvenih dokazov, da lezbični in gejevski starši predstavljajo kakršnokoli 'psihološko nevarnost' za otroke, ni.⁸³ Prav nasprotno, izvedenih je bilo veliko število raziskovalnih študij otrok in odraslih oseb, vzgojenih pri lezbičnih in gejevskih starših, ki so prišle do zaključkov, da so otroci lezbijk in gejev psihološko enako zdravi kot otroci raznospolnih staršev. Leta 1995 je Ameriška psihološka zveza izdala zbornik *Lesbian and Gay Parenting*, z rezultati več kot štiridesetih empiričnih študij in številnih člankov, kjer se je izkazalo, da niti ena raziskava ni ugotovila, da bi bili otroci istospolnih staršev v kateremkoli smislu prikrajšani glede na svoje vrstnike iz heteroseksualnih družin.

Vodilni raziskovalki na tem področju, britanski psihologinji Susan Golombock in Fiona Tasker, sta proučevali 25 mladih odraslih oseb iz lezbičnih družin in 21 mladih odraslih oseb heteroseksualnih samohranilk. Ugotovili sta, da otroci iz tega vzorca dobro funkcionirajo skozi otroštvo in adolescence; otroci lezbičnih mater enako dobro funkcionirajo tudi v odraslem obdobju in ne trpijo nobenih dolgoročnih posledic, izvirajočih iz obdobja otroštva in odrasčanja.⁸⁴

ŠKUC-LL
Metelkova 6
SI- 1000 Ljubljana
SLOVENIJA
Tel. +386 (01) 430.35.35 & 432.73.68
Fax +386 (01) 232.91.85
Email: sekcijaskuc@mail.ljudmila.org
Web: <http://www.ljudmila.org/lesbo>

Ljubljana, 21. 5. 2001

Alenka Kovšca
Državna sekretarka
MDDSZ
Kotnikova 5
1000 Ljubljana

PREDLOGI ZA DOPOLNITEV zakonskega predloga **Zakona o registrirani istospolni skupnosti**

V imenu nevladnih skupin *ŠKUC-LL* in *ŠKUC-Magnus* zakonodajalcu predlagamo dopolnila k predlogu zakona o registrirani istospolni skupnosti (delovno gradivo 22. 4. 1999) oz. k morebitnemu novemu predlogu.

Utemeljitev:

Obstoječi zakonski predlog je v GLBT skupnosti doživel ostro kritiko. Predvidena registracija istospolne skupnosti namreč razen ureditve pravno-premoženjskih razmerij (prva pravna posledica) ne prinaša nikakršnih pozitivnih učinkov. Drugo pravno posledico – dolžnost do preživljanja partnerja, ki je brez lastnih sredstev za življenje – namreč razumemo le kot prenos bremena države na individualne državljane/državljanke. Obstoječi zakonski predlog popolnoma zaobide področje socialne varnosti; ker je ravno to področje temeljnega pomena za stabilno in varno življenje ter enakopravno partnerstvo, menimo, da je naloga zakonodajalca, da prednostno uredi zlasti to področje. Pravica do socialne varnosti je mednarodno priznana kot človekova pravica in zavzema osrednje mesto v številnih mednarodnih konvencijah, med drugim tudi v *Evropski socialni listini*.

Obenem želimo opozoriti na visok interes gejevsko-lezbične skupnosti v Sloveniji po legalizaciji istospolnih partnerstev. Anketa, izvedena v začetku leta 2001, je pokazala, da bi si kar 74 % vprašanih lezbijk in gejev želelo skleniti registrirano partnerstvo, če bi bilo to zakonsko mogoče. Izredno velik izkazani interes obenem odraža tudi stopnjo obstoječe diskriminacije na tem področju.

Predlagamo, da se v pravno-primerjalni vidik gradiva, ki ga bo obravnaval DZ, uvrstijo primeri iz novejšje evropske zakonodaje na tem področju (npr. nemški *Lebenspartnerschaftsgesetz*, francoski *Pacte Civil*, nizozemski zakon, ki ureja istospolna partnerstva in zakonsko zvezo, itd.). Obenem predlagamo, da se iz pravno-primerjalnega besedila odstranijo vse formulacije in termini, ki so diskriminatorni in žaljivi do istospolno usmerjenih oseb.

Odpravi diskriminacije se je vlada RS zavezala v *Koalicijskem sporazumu o sodelovanju v vladi RS* (Pogl.4 / alineja 8). Obenem pa to terjajo tudi priključitveni pogoji Evropske unije, in sicer *kopenhagenski kriteriji* (Bulletin-EC 6 / 1993), *Pogodba o Evropski uniji* (člen 6/2) ter *Amsterdamska pogodba* (člen 13), kakor tudi številne resolucije EP, med drugim resolucija A5-0050/2000, ki poziva države članice, da naj zajamčijo »enostarševskim družinam, neporočenim parom in istospolnim parom enake pravice kot jih uživajo tradicionalni pari in družine, zlasti v zvezi z davčno politiko in socialnimi pravicami« (člen 56).

* * *

Predlagane dodatne vsebine:

- 1) Predlagamo, da se v besedilo uvrsti poseben člen, ki bo zagotavljal **socialno, zdravstveno in pokojninsko zavarovanje** po partnerju/partnerici.
- 2) Predlagamo, da se partnerja/partnerici, ki skleneta registrirano partnerstvo, pravno opredeli tako, da pridobita **status svojca**.
- 3) Predlagamo, da se v zakonski osnutek vključi pravica do koriščenja **bolniškega in porodniškega dopusta**.
- 4) Predlagamo, da se natančno opredelijo **dedovanjske pravice** obeh parterjev/partneric.

Predlagane spremembe znotraj obstoječega zakonskega predloga:

- 1) V 6. členu naj se zahteva o predložitvi notarskega zapisa nadomesti z zahtevo po predložitvi dokumentacije na matičnem uradu lokalne skupnosti (tako kot to velja za pare, ki se nameravajo skleniti zakonsko zvezo).
- 2) V 9. členu naj se črta variantni 1. odstavek.
- 3) Postopek razveljavitve registrirane skupnosti in postopek za razvezo le-te naj bo ekvivalenten tovrstnim postopkom, kot veljajo za zakonce.
- 4) V 24. členu se namesto besedila »Registrirana istospolna skupnost ima pravne posledice še na drugih pravnih področjih, če to določa zakon« nadomesti z izrecno navedbo teh področij.

Pripravila:
Mag. Tatjana Greif
ŠKUC-LL – voditeljica programa

Na Univerzi v Maastrichtu so proučevali starše in otroke iz raznospolnih ter istospolnih (lezbičnih) družin. Voditeljica projekta Ruth de Kanter se je osredotočila na poglavito vprašanje: kakšno je razmerje med tipom družine in otrokovo seksualno/spolno identiteto? Raziskava je pri opazovanih otrocih ugotovila določene razlike in podobnosti. Pokazala je, da imajo otroci iz istospolnih družin večjo širino, odprtost in toleranco ter zelo široko sliko o odnosih med moškimi in žensko.⁸⁵

Nizozemska študija je nazorno pokazala, da vrsta/tip družine oziroma spolna sestava družine ne vpliva na kognitivne sposobnosti otrok, da se kategorizirajo v bipolarni sistem spolnih vlog, kot dečki ali deklice. Otroci iz alternativnih družin, predvsem dečki, pogosteje uporabljajo biološke argumente kot dokaz razlik med spoloma, kot otroci iz nuklearnih družin. Vrsta družine ne vpliva na izbor igrač in tovarišev pri igri; dečki iz istospolnih družin so nekoliko bolj odprti za igre z deklicami kot dečki raznospolnih družin, ki se do vrstnic nasprotnega spola vedejo sramežljivo.

Tako pri dečkih iz nuklearnih kot tudi iz istospolnih družin so zabeležili močno nagnjenje k identifikaciji z univerzalnimi, idoliziranimi podobami 'moškosti', t.j. z junaki, kot so vitez z mečem, Zoro, Indijanec, policaj, vojak ipd., in ne z moško podobo lastnega očeta. Da bi zrasel v 'fantovskega' fanta, ni nujno, da ima deček ob sebi očeta. Zanimivo je, da so otroci iz lezbičnih družin bili sposobni razločiti med pojmom 'očeta' in 'donatorja', kar kaže, da četudi je očetovska identifikacijska figura v družini odsotna, je kljub vsemu vgrajena v otrokov mentalni sistem, ko je govora o družinskih razmerjih. Pri vseh otrocih, ne glede na vrsto družine, je mati primarni objekt ljubezni dečkov in deklic. Prav tako je raziskava pokazala, da imajo vsi otroci enake ideje o delitvi dela v poklicih in izven gospodinjstva. Razlikujejo pa se v idejah o delitvi dela znotraj gospodinjstva; medtem ko imajo otroci iz istospolnih družin egalitarne poglede na gospodinsko delo, pa imajo otroci iz nuklearnih družin spolno zaznamovane nazore o tem, kaj so 'moška' in kaj 'ženska' gospodinska opravila. Otroci se razlikujejo tudi v predstavah o lastni vlogi - kot moškega ali ženske - v bodočnosti; deklice iz istospolnih družin se denimo vidijo kot nosilke funkcije, ki združuje 'delo in skrb', medtem ko deklice iz heteroseksualnih družin bolj odraščajo z zavestjo o tem, da bodo postale matere in gospodinje, dečki pa s predstavo o službeni karieri. Vsi otroci imajo močne razvite heteroseksualne poglede na skupno življenje, ljubezen in spolne odnose, vendar se je pri otrocih iz istospolnih družin pokazala večja variativna širina glede predstav o strukturi intimnih in spolnih odnosov.

Tradicionalna psihološka definicija umešča seksualno/spolno identiteto znotraj individuumu, ne pa v razmerje med individuumom in njegovim psihičnim, kulturnim, normativnim in simboličnim okoljem. Vendar je seksualna/spolna identiteta dinamičen in multi-dimenzionalen koncept. Nanaša se na samopodobo otroka oziroma na zavest o sebi kot o deklici/ženski ali dečku/moškem ter na kulturne, družbene, psihološke in simbolične pomene reprezentacije te zavesti. Spolna identiteta se pogosto razume kot posledica individualne zavesti o lastnih oziroma o genitalijah drugih. Takšno redukcionistično gledanje in teorija, ki jemljeta bipolarni sistem spolnih vlog kot samoumeven, ne upoštevat niti kognitivnih in/ali normativnih komponent spolne identitete, ki so posledica samokategorizacije kot moškega ali ženske, niti učinkov spolne identitete, ki so rezultat razvojnega procesa identifikacije s figuro v nuklearni družini.

V Sloveniji se doslej pristojne institucije še niso lotile empiričnih raziskav na področju istospolnega starševstva, niti ni bil ugotovljen statistični delež otrok, ki odraščajo v družinah staršev istega spola.

86 Splošna deklaracija človekovih pravic (2002). V: Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili. AI Slovenije & Mirovni inštitut: Ljubljana.

87 Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (2002). V: Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili. AI Slovenije & Mirovni inštitut: Ljubljana.

VIII. Relevantna določila mednarodnega prava

V skladu z 8. členom Ustave RS se ratificirane mednarodne pogodbe uporabljajo neposredno, kar pomeni, da imajo spodaj navedeni dokumenti - razen resolucij Evropskega parlamenta in Amsterdamske pogodbe, vezanih na vstop v Evropsko unijo - v državah pogodbenicah status zakonske obveze.

Univerzalni dokumenti (OZN)

Splošna deklaracija človekovih pravic⁸⁶

7. člen

Vsi so enaki pred zakonom, vsi, brez diskriminacije, imajo pravico do enakega pravnega varstva. Vsi imajo pravico do enakega varstva pred sleherno diskriminacijo, ki bi kršila to Deklaracijo, kakor tudi pred vsakim škovanjem k takšni diskriminaciji.

16. člen

1. Polnoletni moški in ženske imajo brez kakršnihkoli omejitev glede na raso, državljanstvo ali vero pravico skleniti zakonsko zvezo in ustanoviti družino. Upravičeni so do enakih pravic v zvezi z zakonsko zvezo, tako med zakonsko zvezo, kot tudi, ko ta preneha.

2. Zakonska zveza se sme skleniti samo s svobodno in polno privolitvijo obeh bodočih zakoncev.

3. Družina je naravna in temeljna celica družbe in ima pravico do družbenega in državnega varstva.

Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah⁸⁷

23. člen

1. Družina je naravni in temeljni sestavni del družbe in ima pravico do družbenega in državnega varstva.

2. Pravica do sklenitve zakonske zveze in ustanovitve družine mora biti priznana moškim in ženskam, ko dorastejo za poroko.

3. Vsaka zakonska zveza se sme skleniti samo s svobodno in polno privolitvijo obeh bodočih zakoncev.

4. Države pogodbenice tega Pakta morajo z ustreznimi ukrepi zagotoviti enakost zakoncev v pravicah in dolžnostih glede zakonske zveze med njenim trajanjem in ob razvezi. Če pride do razveze, poskrbijo za ukrepe, ki so potrebni za varstvo otrok.

88 Konvencija o odpravi vseh vrst diskriminacije žensk: Uresničevanje določil konvencije v Republiki Sloveniji (1997). Ljubljana: Urad za žensko politiko.

89 Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin s protokoli. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope, 1999.

26. člen

Vsi so pred zakonom enaki in imajo brez kakršnekoli diskriminacije pravico do enakega zakonskega varstva. V tem smislu mora zakon prepovedovati sleherno diskriminacijo in zagotavljati vsem enako in učinkovito varstvo pred kakršnimkoli razlikovanjem, zlasti na podlagi rase, barve, spola, jezika, vere, političnega ali drugega prepričanja, narodnega ali socialnega porekla, rojstva ali kakršnekoli druge okoliščine.

Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk⁸⁸

16. člen

1. Države pogodbenice bodo sprejele vse primerne ukrepe za odpravo diskriminacije žensk v vseh vprašanjih, ki se nanašajo na zakonsko zvezo in družinska razmerja, zlasti pa bodo na temelju enakosti moških in žensk zagotovile ženskam:

- a) enako pravico do sklenitve zakonske zveze;
- b) enako pravico do svobodne izbire zakonca in sklenitve zakonske zveze samo po svobodni volji in ob polnem soglasju;
- c) enake pravice in odgovornosti v zakonu in pri razvezi;
- d) enake pravice in obveznosti staršev do otrok ne glede na njihov zakonski stan. V vseh teh primerih mora biti interes otrok na prvem mestu;
- e) enake pravice, da svobodno in odgovorno odločajo o rojstvih otrok, kot tudi da imajo dostop do informacij, izobraževanja in sredstev, ki jim bodo omogočili uveljavljanje teh pravic;
- f) enake pravice in odgovornosti glede skrbništva, varuštva, upravljanja premoženja in posvojitve otrok ali podobnih institucij v nacionalni zakonodaji. V vseh primerih mora biti interes otrok na prvem mestu;
- g) enake osebne pravice moža in žene, vključno s pravico do izbire priimka, poklica in zaposlitve;
- h) enake pravice obeh zakoncev v zvezi z lastništvom nad premoženjem oziroma v zvezi s pridobivanjem, upravljanjem in uživanjem premoženja ter razpolaganjem z njim, ne glede na to, ali se to opravlja odplačno ali neodplačno.

Regionalni dokumenti

Svet Evrope

Navajamo izbrane člene iz Konvencije, na katere se najpogosteje sklicujejo istospolno usmerjeni državljani v pritožbenih postopkih pred Evropskim sodiščem za človekove pravice.

Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin⁸⁹

8. člen

Pravica do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja

1. Vsakdo ima pravico do spoštovanja svojega zasebnega in družinskega življenja, svojega doma in dopisovanja.

2. Javna oblast se ne sme vmešavati v izvrševanje te pravice, razen če je to določeno z zakonom in nujno v demokratični družbi zaradi državne varnosti, javne varnosti ali ekonomske blaginje države, zato, da se prepreči nered ali zločin, da se zavaruje zdravje ali morala ali da se zavarujejo pravice in svoboščine drugih ljudi.

12. člen

Pravica do poroke

Moški in ženske, zreli za zakon, imajo pravico skleniti zakonsko zvezo in ustanoviti družino v skladu z domačimi zakoni, ki urejajo uveljavljanje te pravice.

14. člen

Prepoved diskriminacije

Uživanje pravic in svoboščin, določenih s to Konvencijo, je zagotovljeno vsem ljudem brez razlikovanja glede na spol, raso, barvo kože, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodnost ali socialni izvor, pripadnost narodnostni manjšini, lastnino, rojstvo ali kakšne druge okoliščine.

Evropska socialna listina⁹⁰

12. člen

Pravica do socialne varnosti

Da bi zagotavljale učinkovito uresničevanje pravice do socialne varnosti, se pogodbenice zavezujejo, da:

1. uvedejo ali ohranjajo sistem socialne varnosti;
2. ohranjajo sistem socialne varnosti na zadovoljivi ravni, ki bo vsaj enaka ravni, potrebni za ratifikacijo Evropskega kodeksa socialne varnosti;
3. si prizadevajo za pospešen razvoj sistema socialne varnosti, da bi dosegel višjo raven;
4. ukrepejo, kar je potrebno, s sklepanjem ustreznih dvostrankarskih ali večstrankarskih sporazumov ali z drugimi sredstvi ter v skladu s pogoji, določenimi v teh sporazumih, da bi zagotovile:
 - a) enakopravno obravnavanje lastnih državljanov in državljanov drugih pogodbenic glede pravice do socialne varnosti, vključno z ohranjanjem ugodnosti, ki izhajajo iz zakonodaje o socialni varnosti, ne glede na gibanja varovanih oseb med ozemlji različnih pogodbenic;
 - b) dodeljevanje, ohranjanje in ponovno pridobitev pravic do socialne varnosti z ukrepi, kot so seštevane obdobja zavarovanja ali zaposlitve, izpolnjenih v skladu z zakonodajo katere koli pogodbenice.

30. člen

Pravica do varstva pred revščino in socialno izključenostjo

Da bi zagotavljale učinkovito uresničevanje pravice do varstva pred revščino in socialno izključenostjo, se pogodbenice zavezujejo, da:

- a) s celovitim in usklajenim pristopom sprejmejo ukrepe, s katerimi spodbujajo učinkovit dostop predvsem do zaposlitve, nastanitve, usposabljanja, izobrazbe, kulture in socialne ter zdravstvene

- ▼
- 91 Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Thirty-third Ordinary Session. Recommendation 924 (1981) on discrimination against homosexuals, 1981.
- 92 Situation of lesbians and gays in Council of Europe member states. Recommendation 1474 (2000).
- 93 Evrobilten 16, 2000.
- 94 Homosexuals and lesbians. A3-0028/94. Resolution on equal rights for homosexuals and lesbians in the EC. Official Journal of the European Communities 61, 1994.
- 95 Resolution of the European Parliament on respect for human rights in the European Union (EP A5/0050/2000).

pomoči osebam in njihovim družinam, ki živijo ali so v nevarnosti, da bi živele socialno izključene ali v revščini;

b) ponovno proučijo te ukrepe z namenom, da bi jih po potrebi prilagodile.

Priporočilo Sveta Evrope 924 iz leta 1981 o odpravi diskriminacije homoseksualcev je eden prvih in temeljni dokument Sveta Evrope, ki se nanaša na človekove pravice lezbijk in gejev. Zadeva različna področja, med drugim tudi enako obravnavo gejev in lezbijk ter zagotovila za odpravo restrikcij na področju starševstva.⁹¹

Priporočilo Sveta Evrope 1474 iz leta 2000.⁹² V tem priporočilu je Svet Evrope med drugim tudi pozval države članice, naj sprejmejo zakonodajo za ureditev istospolnih partnerstev.

Evropska unija

Načelo nediskriminatornosti je eno temeljnih načel EU, opredeljeno z 12. členom Pogodbe o Evropski uniji. Določa, da je *"ne glede na posebne določbe te pogodbe na področju, na katere se uporablja, prepovedana vsaka diskriminacija na podlagi državljanstva"*. Na načelo nediskriminatornosti so v okviru področij,⁹³ na katerih se uporablja pravo EU, vezane države članice. Evropsko sodišče mu je dodelilo status temeljnega načela, zato načelo ni uporabno le na specifičnih področjih, ki so urejena s pravom Skupnosti, temveč ne uporablja vedno in povsod tedaj, ki prihaja do arbitrarnega ali neutemeljenega neenakopravnega obravnavanja dveh enakih dejanskih stanj (*de facto* zveze) na področju, ki sodi v pristojnost Skupnosti.

Načelo enakosti, ki ga zagotavlja 14. člen ustave RS, je eno temeljnih načel, s katerim je nezdružljiva kakršnakoli diskriminacija. To načelo ne preveva samo celotne pravne ureditve, temveč je v številnih ustavnih določbah še posebej poudarjeno (16., 22., 43., 62. člen itd). Načelo enakosti pred zakonom velja za vso ustavo in vse tri veje oblasti, za vsako dejavnost državnih organov ter za pravno ureditev kot celoto - torej izrecno prepoveduje diskriminacijo.

O istospolni partnerski skupnosti in družinskem življenju govorijo številni dokumenti. Evropske unije, zlasti pomembni so naslednji:

Resolucija Evropskega parlamenta A3-0028 o enakopravnosti istospolno usmerjenih oseb v EU iz leta 1994.⁹⁴ Evropski parlament je že leta 1994 pozval članice in države, ki se želijo priključiti Evropski uniji, da *"zagotovijo enako obravnavo raznospolno in istospolno usmerjenih ljudi"*. Obravnava različna področja zakonodaje v zvezi z istospolno usmerjenostjo (npr. delovno pravo, kazensko pravo, pravico do zakonske in izvenzakonske zveze, prepoved medikalizacije homoseksualnosti itd.), pod členom št. 14 pa je navedeno, da je *"potrebno odpraviti ovire za poroke homoseksualnih in lezbičnih parov ali za neenako zakonsko obravnavo in zagotoviti polne pravice in ugodnosti poroke, z omogočanjem registracije partnerstev"*. Isti člen daje napotila za odpravo vseh ovir, ki *"omejujejo pravice lezbijk in homoseksualcev, da bi bili starši ali posvojitelji ali skrbniki otrok"*.

Resolucija Evropskega parlamenta A5-0050 o spoštovanju človekovih pravic v EU iz leta 2000.⁹⁵ Marca 2000 je Evropski parlament sprejel novo resolucijo o spoštovanju človekovih pravic, ki poziva tudi k spoštovanju enakih pravic istospolno usmerjenih oseb in parov (poglavji *"Lifestyles and*

96 Listina temeljnih pravic v Evropski uniji (2002). V: Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili. AI Slovenije & Mirovni inštitut: Ljubljana.

97 Text of the explanations relating to the complete text of the Charter as set out in CHARTE 4487/00 Convent 50; CHARTE 4473/00 Convent 49 (Brussels, 11. 10. 2000).

98 Report on the proposal for a European parliament and Council directive on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States (Doc A5-0009/2003).

99 EU Observer, 10. 4. 2003.

100 Tiskovna agencija ANP, Nizozemska (11. 2. 2003).

▼ *types of relations*" in *"Human rights situation in the applicant countries"* oz. členi pod št. 56-60 in 76-77). 56. člen poziva države članice, da zagotovijo enostarševskim družinam, neporočenim parom in istospolnim parom enake pravice kot tradicionalnim parom in družinam, zlasti na področju obdavljenja, gmotnih in socialnih pravic.

Resolucija Evropskega parlamenta A5-0223 o spoštovanju temeljnih pravic v EU iz leta 2001 je znova opozorila na človekove pravice LGB. V poglavjih *"Izven-poročna razmerja"* je parlament od držav članice med drugim zahteval priznavanje izven poročnih zvez med osebami istega spola ter podelitev enakih pravic istospolnim partnerstvom.

Listina temeljnih pravic v Evropski uniji⁹⁶ določa pravico do poroke in osnovanja družine (čl. 9), kakor tudi pravico do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja vsakega posameznika (čl. 7). Listina navaja k vključevalnemu pristopu; 9. čl. navaja, da naj bo pravica do osnovanja poroke in pravica do osnovanja družine zajamčena v skladu z nacionalnimi zakoni, v dodatnem memorandumu pa je v zvezi z 9. čl. navedeno, da imenovani člen niti ne prepoveduje niti ne zapoveduje podelitve statusa zakonske zveze osebam istega spola.⁹⁷

Direktiva o svobodnem gibanju (v osnutku, Dir 2001/257 COM)⁹⁸ - ki jo je 21.1.2003 že potrdil *Committee on Citizen's Freedoms and Rights, Justice and Home Affairs* pri Evropskem parlamentu, 11.2.2003 pa je Evropski parlament izglasoval resolucijo v podporo direktivi - se nanaša na pravico državljanov EU in njihovih družinskih članov do svobodnega gibanja in prebivanja na teritoriji EU. Pomembna razsežnost te direktive je, da kot 'družinske člane' smatra tudi istospolne zakonce, istospolne registrirane partnerje in druge neporočene partnerje, ki živijo v trajnem razmerju.

< 43

Nova direktiva bo vključevala tudi vzajemno med-državno priznavanje istospolnih partnerjev (poročenih, registriranih, neregistriranih); A) če imajo le-ti legalni status v svoji državi, bodo imeli pravico do selitve v katerokoli drugo državo EU, ki priznava legalni status istospolnim parom; B) države, ki legalno priznavajo status istospolnim parom, bodo morale sprejeti istospolne pare, ne glede na to, ali jih priznavajo njihove matične države.

9. aprila 2003 je EP izglasoval neobvezujočo resolucijo, ki državljanom EU priznava pravico do združitve družine (*Family Reunification*). To pomeni, da lahko posamezniki in posameznice iz tujine pripeljejo svoje družinske člane; kot družinski člani se priznajo: zakonski mož, žena, otroci, pa tudi izvenzakonski partnerji in registrirani partnerji, ne glede na spol.⁹⁹

Na predlog parlamentarne podskupine za pravice gejev in lezbijk (*Intergroup for Gay and Lesbian Rights*) je Evropski parlament od 15. držav članic 17. 1. 2003 zahteval, da se neporočenim parom, ne glede na spolno sestavo, podeli enake pravice, kot jih jamči zakonska zveza. Predlog je podprlo 277 poslancev, 269 je glasovalo proti, 14 je bilo vzdržanih. Sprejeti amandma zakonsko ni obvezujoč.

11. 2. 2003 je Evropski parlament izglasoval priporočilo, po katerem se države članice EU poziva, naj legalizirajo istospolna partnerstva ali poroke. Parlament je sprejel sklep o nujni uskladitvi različnih zakonskih rešitev v EU, ki v praksi povzročajo veliko težav istospolnim partnerjem v smislu prostega gibanja in zaposlovanja znotraj EU.¹⁰⁰

101 Resolution: Ending exclusion in matrimonial law (Submitted by D66).
[Http://www.vanderlaan.net/full/en/bv.cfm/exclusion](http://www.vanderlaan.net/full/en/bv.cfm/exclusion).

102 Council directive 2003/9/EC of 27. January 2003 laying down minimum standards for the reception of asylum seekers. Official Journal of the European Union, 6. 2. 2003.

▼ **Evropske liberalno demokratske stranke** (ELDR) so se na letnem kongresu v Ljubljani leta 2001 soglasno izrekle v podporo porokam med istospolnimi pari oz. za začasno rešitev v obliki registriranega partnerstva. Resolucijo *"Ending exclusion in matrimonial law"*¹⁰¹ je predlagala nizozemska stranka D66, v dopolnilu stranke VLD k resoluciji pa se je belgijski premier G. Verhofstadt izrecno zavzel za to, da enaka zaščita lezbičnih in gejevskih parov vsebuje tudi starševske pravice. Resolucijo je podprla tudi slovenska stranka LDS.

Direktiva o minimalnih pogojih za pridobitev azila (DIR 2003/9/EC),¹⁰² sprejeta januarja 2003, definira na področju azilne politike Evropske unije kot *'družinske člane'* tudi *'neporočene partnerje v trajnem razmerju'* ter njihove otroke.